

Innehåll

Förord	7
Författarens tack	9
Inledning	11
Bakgrund	15
Kris	15
Utveckling	16
Medmännisklighetsträning	17
Läroplanen	19
Ett ämne som inte finns	21
Urvalskriterier	21
Reflexioner	22
Planering	23
Starten	25
Osäkerhet	26
Våldsam film i skolan	29
Våldsfilm	29
Analys av våldsfilm	31
Hjältarnas våld	32
Behov av våldsscener	33
Mer samtal än film	34
Föräldrarna	35
Fortsättning...	37
Nya filmgrupper	38
Fortsatt rekrytering	40
SUM – Skutskärs Ungdom & Media	41

Filmscener	45
Filmsamling	45
Våld och produktplacering – Terminator 2	46
Homofobi och aids – Philadelphia	49
Mansroller och kvinnoosyn – Jägarna	51
Kamratskap – Stand by Me	54
Mod och hopp – Ensam är stark	55
Manlig identifikation – I skuggan av Bronx	56
Konfliktlösning och beroende – Tex	57
Mobbing – En komikers uppväxt	58
Åldersgränser – Jackie Brown	59
Tankar från elever och lärare	61
Eleverna	61
Lärarna	66
Episoder	69
Magnus	69
Niklas	71
Anders	72
Viktiga erfarenheter	75
Utan böcker och betyg	75
Samtalets betydelse	75
Film som startskott	77
Osäkerhet och rädsla	79
Allt hänger ihop	81
Utvecklingskurva	82
Handslag	84
Språket	85
Stoppa filmen	87
En godkänd ledare	88
Besök i klassrummet	91
Förutse ungdomars reaktioner	92

Vardagligt och självklart	93
Att stötta varandra	94
Rasism	96
Konflikt lärare – elev	99
Slutord	103
Att våga	103
Lärarytbildning	104
Framtidens skola	105

Förord

I mitten av 1990-talet kom Våldsskildringsrådet i kontakt med läraren Åke Sahlin genom ett upprop kallat ”Tittarmakt mot våldsskildringar”. Uppropet var undertecknat av dåvarande kultur- respektive socialministern och innebar att det under ett par års tid fördelades medel ur Allmänna Arvsfonden till verksamheter som kunde stärka filmkonsumenternas, och speciellt ungdomars, kunskap och makt kring medier.

Tolv projekt beviljades medel, varav ett bedrevs av Åke Sahlin inom Rotskärsskolan och föreningen Skutskärs Ungdom & Media. Det Sahlin gjorde var att han arbetade med så kallade struliga tonårspojkar och tränade dem i medmänsklighet och empati med stöd av starka, konfliktladdade och våldsamma filmscener.

I dag pågår fortfarande denna nyskapande verksamhet inom såväl föreningen som inom den ordinarie skolverksamheten för årskurs 7–9 vid Rotskärsskolan i Skutskär. Det som då var ett projekt är i dag en integrerad del av undervisningen, och de så kallade ”filmgrupperna” upptar hälften av Sahlins lärartjänst.

När Sahlin efter tio års verksamhet beslutade sig för att dokumentera sitt arbete fick Våldsskildringsrådet möjlighet att publicera dessa erfarenheter. Det Sahlin här berättar om är en unik verksamhet där filmer som i debatten ofta anses ha negativ påverkan på aggressiva och utåtagerande pojkar används i omvänt syfte, för att träna och utveckla känslor och livskompetens hos dessa pojkar. Ungdomarnas egna favoritfilmer används som ett led till kontakt, dialog och personlig utveckling.

I Vårdsskildringsrådets mångfasetterade uppdrag ingår bland annat att verka för en bättre medieundervisning vid skolor och lärarutbildningar. Med denna skrift hoppas rådet kunna visa på *en* metod att använda film som verktyg i skolan. Genom Sahlins djupt personliga dokumentation ger skriften inblick i det som varit svårt under arbetets gång, men också i det som gett påtagliga resultat för pojkarna och för skolan. Sahlins arbete och erfarenheter visar att det går att nå fram till de ungdomar som många i dagens samhälle gett upp hoppet om – med film som verktyg. Förhoppningsvis kan detta inspirera andra lärare, pedagoger, ungdomsledare och skolansvariga till liknande verksamheter.

Som alltid i rådets skrifter står författaren för skriftens innehåll och slutsatser. Rådet ansvarar dock för slutredigeringen av texten.

Cecilia Modig
ordförande

Ann Katrin Agebäck
huvudsekreterare

Författarens tack

”Tack”! Jag vill tacka min hustru Kari som stöttat och uppmuntrat mig i skrivandet. Det har gällt genomläsningar av mina texter, dunkar i ryggen vid rätt tillfällen och förståelse för att jag i vissa lägen inte kunnat uppfylla de husliga plikterna till fullo. Ett stort tack också till Bengt-Erik Malmberg och Alf Olsson som på olika sätt varit behjälpliga i skrivandet. Slutligen vill jag också tacka Våldsskildringsrådet som lotsat mig igenom detta arbete, med ett särskilt tack till Ann Katrin Agebäck som gett mig det stöd jag behövt.

Åke Sahlin

Inledning

I snart ett decennium har jag arbetat med en metod kallad ”medmänsklighetsträning med stöd av videofilm” inom årskurserna 7–9 på Rotskärsskolan i Skutskär i norra Uppland. Metoden har ursprungligen utarbetats av ungdomspedagogen Lars Åsbrink och tillsammans med honom har jag utvecklat och anpassat den till en ordinarie verksamhet på min skola. Metoden har använts även utanför skolans ram, i föreningen Skutskärs Ungdom & Media, där eleverna kunnat vara med efter att de slutat årskurs 9.

Jag vill i den här rapporten berätta om hur jag arbetat med medmänsklighetsträning genom att använda filmsekvenser, och om de grupper jag arbetat med, som följaktligen fått namnet ”filmgrupperna”. Efter tio år har det känts viktigt att dokumentera hur både jag och eleverna utvecklats och förändrats under arbetets gång, från en osäker och nervös början till den verksamhet som finns i dag. Hur andra inblandade upplevt arbetet redovisas bland annat genom enkäter som elever, före detta elever och lärare lämnat.

De elever som deltagit i ”filmgrupperna” är de som brukar benämnas utåtagerande, stökiga, struliga, värstingar m.m. Dessa benämningar kan nog äga sin riktighet i vissa avseenden, och om skolan inte gör någonting som är anpassat för dem kommer de att leva upp till de rykten som omger dem. Bakom den kaxiga fasaden döljer sig många gånger osäkra, vilsna, kontakt-sökande ynglingar som egentligen inget hellre vill än att träffas regelbundet tillsammans med någon vuxen att lita på och dryfta för dem meningsfulla frågor och händelser, och ta chansen att utvecklas som människor.

På varje skola i Sverige behövs en grupp vuxna som arbetar på liknande sätt med den här kategorin av elever. Framför allt för ungdomarna själva, men också för att förhindra utbredd mobbing och att skolor tas över av ungdomar som sprider otrivsel och skräck och utsätter skolpersonalen för en outhärdlig arbets-situation. Det finns goda skäl för alla skolledare i landet att fundera över hur man har det på den punkten.

Jag hoppas med denna dokumentation ge en bild av *ett* sätt att bedriva ett sådant preventivt arbete, genom samtal och med stöd av populärfilm. Läroplanen ger fullgott stöd för att arbeta med denna kategori av elever på det sätt jag har gjort.

Roland Hansson

– 2000 –

Bakgrund

Kris

I mitten av 1980-talet fanns en grupp mycket besvärliga pojkar på vår skola. De utsatte elever och skolpersonal för stor psykisk press. De hotade, brände, slogs, mobbade och förstörde. Personal utsattes för otrevligheter, hot, provokationer och våldet var ofta mycket nära. Lugna stabila lärare visade upp sidor och beteenden som dittills varit obefintliga. Pojkarnas klasskamrater, framför allt flickor, har senare beskrivit det obehag de upplevde över att dagligen utstå en sådan arbetsmiljö.

Pojkarna var kända sedan tidiga skolår, men trots detta skulle de försätta vår skola i en situation vi inte var mäktiga. De skickade tidigt ut signaler om vad som komma skulle. Senare har jag och flera av mina kollegor diskuterat detta och konstaterat att vi då inte uppfattade signalerna och därför inte heller ingrep i tid eller gjorde det som var nödvändigt. När pojkarna började ställa till det, gjorde skolan vad den traditionellt brukar göra: telefonsamtal hem från ansvariga lärare, samtal med kurator, samtal med rektor och elevvårdskonferenser.

Detta upprepades tills det inte längre var meningsfullt, och i samma stund tappade skolan taget om pojkarna och rädsla och osäkerhet spred sig. En ungefärlig beskrivning av vad som hände är att pojkarna reagerade på dessa insatser med en tillfällig skärpning enligt principen ett steg bakåt, två steg framåt. Men eftersom skolan inte var mäktig att analysera noggrant, hitta orsaken till beteendena och ingripa kraftfullt, skulle det visa sig att de två stegen framåt upprepade sig med en viss

automatik och situationen förvärrades. Vi kunde inte gå utanför de gängse ramarna och hitta nya infallsvinklar på de uppkomna problemen. Oron, trakasserierna och våldet stegrades hela tiden och rädslan hos de vuxna omkring pojkarna ökade.

Det hela slutade med två mycket hotfulla brev riktade till två av de undervisande lärarna. Skolan utredde detta, skapade ett tillfälligt lugn och eftersom det var nära till skolavslutningen och pojkarna gick i årskurs 9 höll skolan andan – och så var det hela över för den här gången.

Utveckling

När en grupp människor utsätts för händelser som här beskrivits finns två utvägar. I det ena fallet pustar man ut och gläds över att det är över, gör inga förändringar, hoppas att det inte ska upprepas igen och går vidare, dåligt rustad nästa gång något liknande inträffar. Men tyvärr är det så att stökiga, utåtagerande och besvärliga elever återkommer hela tiden i skolan. Därför blir en annan lösning att inse att detta inte är någon tillfällighet, att man på inga villkor ska uppleva samma situation igen och därför rusta sig för det som komma skall. Vi förstod att vi måste välja den vägen.

Vi var en grupp lärare som fann gemensamma nämnare, träffades på och utanför skoltid, läste böcker, diskuterade, bjöd in föreläsare, krävde förändringar och fick stöd av skolans ledning. Vi stärktes i vår uppfattning, byggde upp en kompetens och gick vidare. En av de gemensamma nämnarna var att vi inte ville uppleva det som hände med de utåtagerande pojkarna igen. Det måste alltid vara några som driver på utvecklingen i sådana situationer och nu var vi beredda att agera nästa gång något liknande visade sig.

Medmänsklighetsträning

En av de föreläsare som inbjöds var ungdomspedagogen och medieanalytikern Lars Åsbrink, som har arbetat fram metoden ”medmänsklighetsträning med stöd av videofilm”. I sitt arbete med struliga ungdomar använder sig Lars av spelfilm. Hans metod bygger på att osäkerhet och rädsla styr våra beteenden. Han menar att osäkerhet kan spela oss spratt och att rädslan kan förhindra mänsklig utveckling. I förlängningen syftar medmänsklighetsträning till att träna den empatiska förmågan, att förstå sig själv och andra och att förvärva ett känslspråk.

De flesta ungdomar är omedvetna om sin osäkerhet och vad den gör med dem. De är också mycket intresserade av att prata om sin osäkerhet när den väl blivit presenterad på ett sätt som gör att de förstår. I samtal, föreläsningar och uppspelningar av videofilmsscener där känslan osäkerhet presenteras, ges ungdomarna tillfälle att nå självinsikt och förstå vad detta är och hur det kan styra ens liv. I sin bok ”Vadå rädd?”¹ beskriver Lars Åsbrink sin metod med många bra exempel.

Den som ska arbeta med medmänsklighetsträning måste själv grundligt ha reflekterat över vad detta begrepp innebär. Det måste genomsyra hela ens undervisning och vara en ledstjärna i allt man företar sig. Medmänsklighet är ett centralt begrepp också i läroplanen för grundskolan. På framträdande plats i texten belyser det faktiskt andan i hela läroplanen.

Vad innebär det då att arbeta med och träna medmänsklighet? Alla de gånger som Lars Åsbrink, eller senare jag själv, bett ungdomar att resa sig upp och säga ett ord om osäkerhet inför

---

¹ Vadå rädd? Om hur rädsla påverkar vårt beteende. Lars Åsbrink. Rädda Barnens förlag 1994.

sina kamrater har förvissat mig om att detta är ett centralt begrepp i unga människors liv. Vare sig man förmår eller inte förmår erkänna sin osäkerhet inför sig själv, gruppen och en ledare, verkar det vara omtumlande, spännande och nästan oemotståndligt att försöka.

Genom att lektion efter lektion själv få sätta ord på sin egen osäkerhet, genom styrda övningar av dramakarakter, genom att titta på filmsekvenser som beskriver osäkerhet och höra andras synpunkter, bringas man till insikt om hur osäkerhet styr ens liv.

Stora personliga brister hos elever som inte får stöd och hjälp är vanligt i dag. Det yttrar sig i självdestruktivitet och bristande medmänsklighet. Barn och ungdomar mobbas och rasism och även nazism visar upp sig både här och där. Medmänsklighetsträning i någon form borde ingå i undervisningen på varje svensk skola.

Efter att ha föreläst för både ungdomar och lärare blev Lars Åsbrink tillfrågad om han var intresserad av att börja arbeta med en grupp elever på vår skola. Han tackade ja och ett intensivt och givande samarbete påbörjades. Lars och jag arbetade med en grupp elever samtidigt som studiedagar och kurshelger avlöste varandra och en ny kunskap och medvetenhet växte fram hos många bland skolans personal. Skolan satsade ekonomiskt på detta arbete men framför allt var det entusiasmen och övertygelsen om att detta var angeläget som var den ledande och helt avgörande kraften.

Läroplanen

Många trötta lärare har uttalat sig uppgivet om läroplanen. ”Den är till intet förpliktigande och med den som stöd kan man försvara vad som helst!” Jag anser inte att den kan försvara vad som helst, men däremot är det möjligt att förverkliga visioner med läroplanen i ryggen.

I början av filmgruppsarbetet läste jag den tunna skriften noggrant och fann starkt stöd för det som jag var i begrepp att arbeta med. Andan i läroplanen stöttar helhjärtat sådan skolverksamhet. Efter förordet kommer stycket ”Skolans värdegrund och uppgifter” och här hittar man rätt snabbt rubriken ”Förståelse och medmänsklighet”. Det jag tagit som min uppgift att arbeta med står alltså omnämnt redan i inledningen av läroplanen²:

”Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. (...) Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.” (Lpo 94, sid. 5)

Förståelse för andra människor är något som ofta skulle återkomma som tema på filmgruppslektionerna, till exempel varför vissa lärare gör som de gör, att föräldrar inte förstår sina barn, förståelse för varför invandrarungdomar tänker och gör annorlunda ibland, att tjejer är svåra att förstå sig på, etc.

Bland pojkarna i filmgrupperna finns många presumtiva mobbare. När sådana tendenser dyker upp finns ett naturligt forum att ta upp det i. Dessutom finns det på skolan en aktiv

---

² Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94.

antimobbningsgrupp. Läroplanen kräver aktiva insatser – inget passivt ”vänta och se” när det handlar om mobbning, främlingsfientlighet och intolerans.

Alla som arbetar i skolan ska:

”... hjälpa elever i behov av särskilt stöd och samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.” (Lpo 94, sid. 14)

Vissa elever behöver träna svenska eller matte, språk eller idrott. Några har fysiska eller psykiska handikapp och åter andra måste träna sin förmåga till empati och medmänsklighet. Jag är numera övertygad om att det på alla större skolor i Sverige behövs någon som tar hand om de pojkar jag här har beskrivit. De har ett handikapp. Elevernas känslspråk och attityder behöver tränas för att de i slutet av sin skolgång ska kunna uppnå de mål som läroplanen föreskriver.

”Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.” (Lpo 94, sid. 6).

Denna kärnfulla mening är tillräcklig för att motivera filmgrupperna eller annan liknande verksamhet. Det innebär inte bara en möjlighet, det är grundskolans ansvar enligt läroplanen.

Ett ämne som inte finns

Urvalskriterier

Efter att ha arbetat tillsammans under ett års tid tyckte både Lars Åsbrink och jag att det var dags för mig att starta en egen grupp.

Min första grupp skulle nu väljas ut. Tusen tankar, tips, idéer, motstånd och rädslor snurrade runt i mitt huvud. Vanligtvis väljs ju inte barn och ungdomar ut av skolan. Ungdomar väljer själva. Bara detta enkla faktum skulle kunna förorsaka bekymmer, inbillade jag mig. Ilskna förorättade föräldrar, någon oförstående kollega, Skolverket! Men i läroplanen fann jag stöd för det vi tänkte företa oss. Det var klart att sätta igång.

Vad skulle gruppen kallas? Det var ju inte helt oväsentligt. Någon sorts särskild undervisningsgrupp skulle det med största sannolikhet bli, men vi hade talat om att den inte fick ha en negativ klang. Tvärtom, dem jag valde ut skulle känna sig utvalda, i positiv bemärkelse. Jag skulle använda film i undervisningen och begreppet "filmgruppen" föddes och har använts sedan dess.

Jag hade namn på några elever som jag via samtal med kollegor och efter egna iakttagelser ansåg vara lämpliga. Men var de rätt personer? Vilken "sorts" pojkar skulle jag välja ut? Enbart stökiga utan tanke på deras insatser i skolarbetet, eller endast svaga, stökiga? Hade jag missat någon? Hur jag än drog gränsen, hamnade någon "viktig" elev utanför. De blev bara åtta stycken, antalet skulle kunna vara betydligt större. Mina

arbetskamrater kunde anse att jag satt där med en liten exklusiv grupp. Ja, kanske inte exklusiv, men ändå...

Vi skulle vara kvar på skolan. Till det yttre skulle filmgruppslektionerna se ut som vilka lektioner som helst. Innehållet skulle däremot inte likna någonting vi tidigare sett på skolan.

Reflexioner

Hur meddelar man de elever man valt ut att just de är utvalda? Frågetecknen hopade sig, nattsömnen påverkades radikalt. Jag drömde och levde med min kommande första egna filmgrupp. Jag ensam med skolans uttalade "busar", lektion efter lektion, utan erfarenhet i ett ämne som inte ens fanns och inga kollegor att diskutera detta speciella med. Hur kunde jag försätta mig i denna situation frivilligt?

Jo, en gång hade ju skolan varit i gungning därför att sådana killar inte togs om hand och då var känslan stark om att detta inte fick ske igen. Inte på några villkor. Om någon lärare tog hand om dessa pojkar och kontinuerligt samtalade med dem, gav dem uppmärksamhet, raka besked och möjlighet att diskutera viktiga frågor, skulle det nog gå vägen. Så hade jag tänkt och nu var jag där. Jag hade trott på en idé om hur man skulle kunna arbeta med struliga och utåtagerande pojkar och nu kunde jag inte backa.

Ett aktivt och påtagligt stöd från min rektor och från en liten grupp av goda vänner bland kollegorna blev avgörande. Att vara utan vuxenstöd när grabbarna skulle börja testa mig hade varit otänkbart.

Framför allt hade jag Lars Åsbrink, som konsulterades till bristningsgränsen. Att förstå hans tankar om medmännisklighets-

träning var inte lätt, och det skulle visa sig att det arbete jag var i stånd att påbörja krävde mycket av mig själv förutom att jag skulle arbeta med de elever jag valt ut.

Planering

Som i all annan skolverksamhet som ska fungera på sikt, måste även arbetet med filmgruppen planeras så noggrant som möjligt. En grundläggande fråga var på vilka schemapositioner den skulle ligga. Vilka ämnen skulle ”drabbas”? En diskussion med rektorn gav till resultat att ämnen med flest timmar i veckan, det vill säga samhälls- och naturorienterande ämnen, nog vore att föredra. Betygen skulle kunna komma i fara om ämnen med ett fåtal lektioner skulle användas. Flera av de tilltänkta killarna var i och för sig inte så noga med att gå på alla lektioner, så någon större skillnad skulle det inte bli. När den nöten till slut var knäckt hade vi åstadkommit ett rullande schema med två lektioner för filmgruppen varannan vecka. Det kanske inte var mycket att komma med, men alltid en början. För mig kändes det redan för mycket! De lärare, vars lektioner dessa elever skulle tas ifrån, varskoddes. En grundlig information gavs till alla kollegor. Någon kraftfull opposition fanns inte, men visst fanns det befogade frågetecken från de lärare vilkas lektioner drabbades. Hur skulle det gå att få betyg när man skulle vara frånvarande från så många lektioner? Skulle eleverna känna sig utpekade? Antalet positiva reaktioner var dock övervägande och det nödvändiga stödet fanns där.

Så var det bara att ordna en lektionssal, hitta rätt tidpunkt och sist men inte minst: ta kontakt med pojkarna. Vad säger man till en kille som man tänkt ta ut ur den ordinarie undervisningen för att erbjuda något som man inte själv är riktigt på det klara med vad det är och vad det ska innehålla? Den frågan hade snurrat i mitt huvud mycket och länge. Jag hade bollat den med de

närmaste arbetskamraterna på olika sätt och ju mer jag pratade om denna centrala fråga desto viktigare framstod den. Det kunde avgöra allting. Om jag var alltför otydlig och osäker kanske flera elever skulle säga nej, och då skulle det ju inte bli någon filmgrupp. Frivilligt skulle det vara, allt annat skulle vara fel. Jag gick och smygtittade på några av de tilltänkta pojkarna och hade en bestämd känsla av att de visste att det drog ihop sig till någonting. Hade de eller jag övertaget?

Flickorna då? Skulle detta vara något exklusivt för enbart pojkar? Frågan var inte aktuell vid den tidpunkten, men under resans gång har den dykt upp flera gånger. Visst finns det flickor som också behöver träna sin medmännisklighet, det råder det inget tvivel om, men inte tillsammans med pojkar i samma situation och i samma ålder. Men efter att först ha varit med i en "grundkurs" i en könsindelad filmgrupp kan en senare blandning av pojkar och flickor till och med vara önskvärd. Men dessförinnan skulle killar och tjejer, osäkra på sig själva och i blommande pubertet, inte våga agera inför varandra. Spelet mellan könen skulle ta för mycket uppmärksamhet och den tänkta utvecklingen och förändringen skulle förhindras. Det var mina tankar och jag fick stöd för detta av mina arbetskamrater.

Senare har jag fått tillfälle att arbeta med en grupp bestående av både killar och tjejer. Mina farhågor har där besannats såtillvida att det är tjejerna som "tar över" i kraft av större mognad och bättre förmåga att uttrycka sig verbalt, särskilt när det handlar om känslor. Enbart "struliga" flickor i en grupp för att träna medmännisklighet kan däremot vara ett alldeles utmärkt projekt som bör ha stora möjligheter att nå goda resultat. Men då skulle helt andra filmer än de som här kommer att beskrivas bli aktuella.

Starten

Jag pratade med den lärare vars elev jag hade tänkt börja ta kontakt med. Läraren informerades om mitt ärende och kommande lektion knackade jag på och bad att få tala med den utvalde eleven som skulle ingå i min första filmgrupp. Nervöst!

”Jag vill att du är med i min filmgrupp”, sa jag. Det var den inledningsfras jag länge funderat på. Vad skulle han nu svara? Det hade jag tänkt på om möjligt ännu längre, vridit och vänt på. Jag kunde ju inte komma med en följdfråga, då var det enkelt att bara säga nej. Nu försatte jag eleven i en situation där också han måste fråga någonting, lämpligtvis ”Vad är det?”, och då skulle samtalet vara igång, och jag skulle få möjlighet att förklara och han skulle då tacka ja. Så var det tänkt och så blev det lyckligtvis. Inte bara han utan alla tillfrågade pojkar sade ja till att tillhöra filmgruppen. En inte oväsentlig början.

Nu var de en grupp för mig, fast de själva inte visste vilka som ingick i den. Jag hade en klar föreställning om vad som rörde sig i deras huvuden de dagar som var kvar tills vi skulle träffas första gången. Den fråga de skulle ställa när vi träffades i sal 2 klockan 10.30 den bestämda dagen, var förstås ”Varför valde du mig?” Jag hade också en idé om vem som skulle ställa den frågan. De skulle också förvånat se sig omkring och konstatera vilka de andra var. Allt besannades. De uppträdde och sade nästan ordagrant det jag föreställt mig att de skulle säga. Det kändes bra. En mycket god början, skrev jag i min dagbok.

Den förväntade frågan ifall man måste vara med i gruppen kom också. Jag hade diskuterat detta med Lars Åsbrink och min närmaste kollega. Vi hade kommit fram till att man borde vara med minst fem gånger för att veta vad man sa nej till, ifall tankarna fanns på att kliva av. Då var kravet att eleven skulle komma fram till mig, se mig i ögonen, ta mig i hand och säga

att man inte längre ville vara med. Till min stora glädje ansåg ingen att denna utmaning var värd att pröva.

Under de veckor denna planering pågick arbetade jag förutom med mitt vanliga lärarplanerande på kvällarna också med att se igenom filmer för att hitta användbara filmsekvenser. Aldrig under mitt långa liv har jag sett så mycket film på så kort tid. Här gällde det att skaffa fram material för hur många lektioner som helst, sekvenser ur olika sorters filmer. Innehållet i filmgruppslektionerna skulle vara filmsekvenser som beskrev och berättade sådant som var aktuellt i pojkarnas liv, konkret och känslomässigt.

Osäkerhet

Det mest påtagliga i arbetet från början var hur intensivt jag iakttog mig själv. Reaktionen eller uteblivna reaktioner registrerade jag med stor känslighet, förmodligen med samma intensitet som när jag som nyutexaminerad lärare sexton år tidigare tog mig an mina första elevgrupper.

Lektionerna skilde sig radikalt från övriga lektioner så till vida att filmgruppslektionerna inte gick att förbereda på samma sätt. Förutom några filmsekvenser ur filmer som kunde tänkas passa in gällde det i stället att snabbt kunna läsa av sådant som hände eller inte hände i gruppen, och att våga påstå något på relativt lösa grunder, men utifrån en känsla, en erfarenhet, ett sammanhang. Till en början var mina redskap trubbiga, misstagen vanliga och osäkerheten mycket stor. Trots detta kunde jag allt eftersom ana att min ärliga osäkerhet, min uppriktighet och det generellt sett annorlunda innehållet i lektionerna gav resultat. Någonting av det som hände på dessa lektioner var tydligen av så stort värde att pojkarna nästan aldrig missade dem. Om de var frånvarande av någon anledning, hände det ofta att de kom

fram till mig och redogjorde för anledningen till att man inte varit närvarande.

Min inställning i början var ödmjuk. Jag hade inga krav på att jag skulle lyckas direkt. Valde jag ut de stökigaste eleverna kunde jag inte räkna med snabba förändringar. Det som var förvånande var att det fungerade så bra som det ändå gjorde – över förväntan, trots min ovana och osäkerhet. Men under en lång period ifrågasatte jag min egen förmåga att klara av det jag föresatt mig. Om detta skrev jag uppgivet och nedstämt i dagboksanteckningar. Sakta trevade vi oss framåt. Jag trodde ändå på det jag gjorde och jag tror att pojkarna kände det och möjligen var det detta som gav resultat.

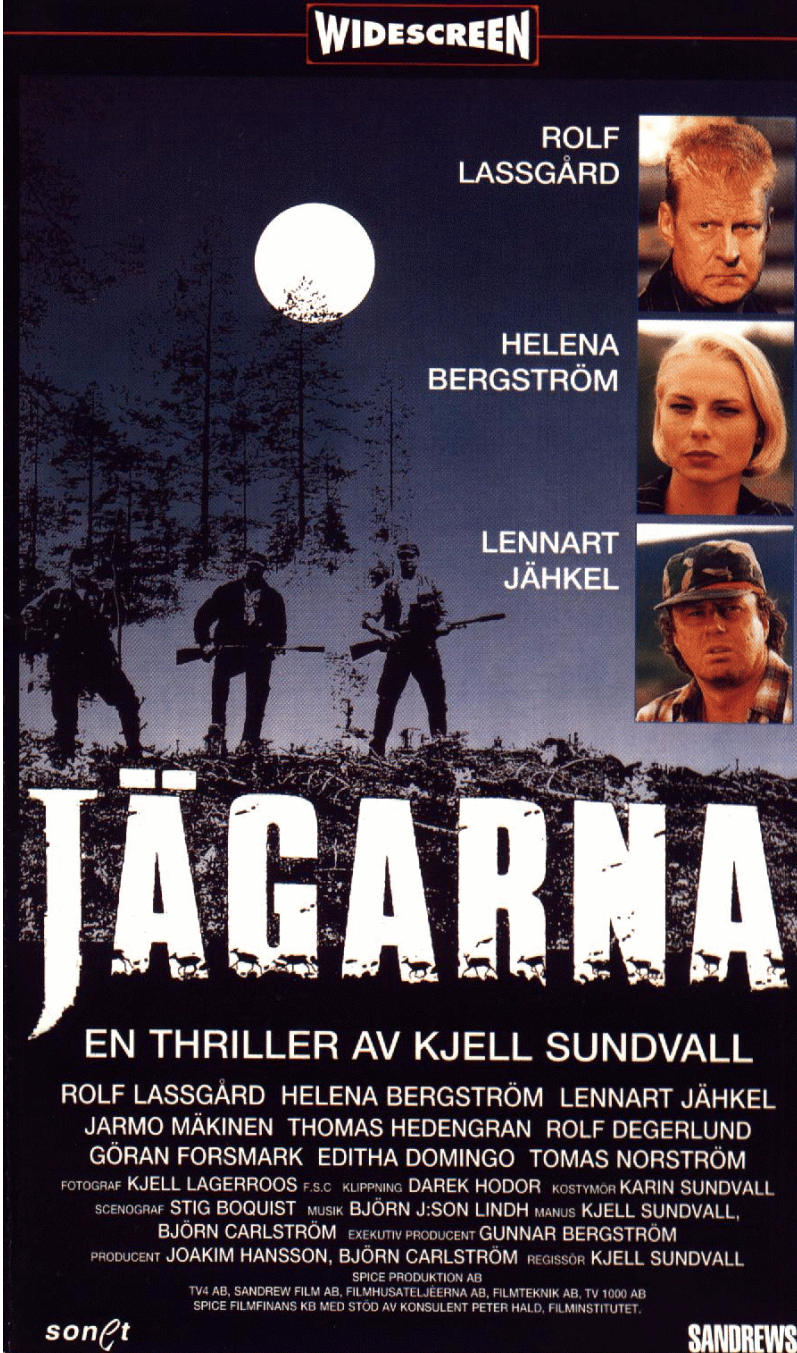
Jag hade ingen klar lektionsplanering, men var mycket fokuserad på min uppgift. Jag stod ofta rätt upp och ner och vågade helt enkelt visa att jag var osäker. Långt efteråt har jag förstått att det är imponerande när en vuxen vågar visa upp sin oförmåga och stå för det utan att komma med många och långa förklaringar. Ungdomar uppfattar ibland ordrika framställningar som bortförklaringar – och det kanske de har rätt i. Som Lars Åsbrink träffande sagt: skall man arbeta på det här sättet måste man vara säker på att vara osäker.

WIDESCREEN

ROLF
LASSGÅRD

HELENA
BERGSTRÖM

LENNART
JÄHKEL

JÄGARNA

EN THRILLER AV KJELL SUNDVALL

ROLF LASSGÅRD HELENA BERGSTRÖM LENNART JÄHKEL
 JARMO MÄKINEN THOMAS HEDENGRAN ROLF DEGERLUND
 GÖRAN FORSMARK EDITHA DOMINGO TOMAS NORSTRÖM

FOTOGRAF KJELL LAGERROOS F.S.C KLIPPNING DAREK HODOR KOSTYMÖR KARIN SUNDVALL
 SCENOGRAF STIG BOQUIST MUSIK BJÖRN J:SON LINDH MANUS KJELL SUNDVALL,
 BJÖRN CARLSTRÖM EXEKUTIV PRODUCENT GUNNAR BERGSTRÖM
 PRODUCENT JOAKIM HANSSON, BJÖRN CARLSTRÖM REGISSÖR KJELL SUNDVALL

SPICE PRODUKTION AB
 TV4 AB, SANDREW FILM AB, FILMHUSATELJEERNA AB, FILMTEKNIK AB, TV 1000 AB
 SPICE FILMFINANS KÖ MED STÖD AV KONSULENT PETER HALD, FILMINSTITUTET.

sonet SANDREWS

Våldsam film i skolan

Våldsfilm

Många tonårspojkar ser enormt mycket film. Framför allt ser de actionfilmer, där våld är huvudingrediensen. Om och hur detta våld eventuellt påverkar ungdomar, har många uttalat sig om – ibland lärt och tankeväckande, men oftast okunnigt, styrt av fördomar och moralisk indignation. Visst är det på sin plats att fundera över allt blod, alla avrättningar och all mänsklig förnedring som visas upp i många filmer, och på hur detta påverkar tittaren. Sådant ska skolan undervisa om och därigenom ”desarmera” filmerna och få eleverna att förstå hur detta våld görs, varför det görs och vilka konsekvenser ”våldsspiralen” kan få.

När jag började arbeta med filmgrupper på skolan insåg jag att dessa filmer stundom fyller viktiga behov och väcker känslor som ger upphov till viktiga frågor, frågor som vanligtvis inte ställs och därför inte heller bearbetas. Självfallet är det så att obearbetade känslor väckta av våldsfilmer skadar mer än de som det pratas och diskuteras om. Jag har en uppfattning om att de filmer dessa pojkar ser, dem vill de också prata om. Det är filmer som ibland väckt något hos dem, eller svarar mot centrala behov. Att titta på deras filmer, hitta lämpliga scener att diskutera kring, att fundera och ställa egna frågor, var för mig en väg in i den värld som var deras.

Jag ställde upp enkla teser för mig själv. Killarna tittar på våldsfilm. Vuxenvärlden, skolan inbegripen, gör det inte i samma omfattning. Den fördömer ofta eller tar avstånd. Av detta kom-

mer inget gott ut. Ingen dialog. Killarna får sin negativa bild av vuxenvärlden bekräftad och fortsätter att titta på våldsfilm. Vuxenvärlden fortsätter att fördöma och förfasa sig. Två förlorare, således. Om jag genom att titta på deras filmer kan börja prata om scener i allmänhet och våldsscener i synnerhet, kan jag visserligen råka ut för att bli beskylld för att legitimera våldet, men någonstans måste man börja.

Om man iakttar ungdomar som ser på våldsscener i videofilmer går det att förfasa sig och få sina fördomar bekräftade. Ungdomar kan till synes oberörda åse grymma scener. Vad jag lärt mig inse under åren tillsammans med filmtittande ungdomar är att de kan mycket om film. De vet det många vuxna inte vet, nämligen att film är film och inte avfotograferad verklighet. De ser film på ett helt annat sätt än stora delar av vuxenvärlden. Funderingar kring våldsscener går blixtnabbt hos många unga "vältränade" filmtittare. Dessutom kommenterar ungdomar filmer oavbrutet. Under långsammare partier pratas det friskt och långa diskussioner kan utbryta. Man förhandlar om vad den eller den handlingen innebär och på detta sätt förhåller man sig aktiv och medskapande. Kan dessutom en vuxen blanda sig i förhandlingarna, blir den språkliga övningen maximal.

Jag kan stanna en actionfilm var som helst och fråga vad som kommer att hända i nästa sekvens. Svaren som kommer är kunniga och nästan alltid i närheten av det rätta. Vägen till denna kunskap har nåtts via gediget filmtittande, filmprat och diskussioner med kompromisser om sceners innehåll och betydelser. På detta sätt lär de skickligare "filmanalytikerna" sina kamrater hur filmdramaturgi kan se ut. Ungdomar vet också i många fall hur våldet görs rent tekniskt. Det har man sett och lärt i olika medier. En viktig fråga är om påverkan ser annorlunda ut ifall det finns kunskap om det filmtekniska tillvägagångssättet.

Analys av filmvåld

Att se filmvåld och diskutera varför det finns där var en huvuduppgift i filmgruppen. Utan att göra anspråk på att vara heltäckande insåg jag snart att ett enkelt svar måste vara: gestaltat våld uppfanns inte med actionfilmens födelse. Läser vi Bibeln och Shakespeares dramer, eller åker till närmast belägna kyrka och tittar på alla takmålningar med våldsamma motiv, framstår det klart att blod har runnit i strida strömmar i konst och skönlitteratur långt före vår tid. För att inte tala om verklighetens våld i krig och i vardagen runt omkring oss.

Att försöka dechiffrera våldet var inte svårt. Är detta våld möjligt och rimligt? Sådana frågor ledde alltid till fruktbara diskussioner. Jag behövde inte visa någon våldsscena ens, det räckte att säga titeln på någon film som jag visste att alla hade sett, antyda vilken scen jag menade och sedan var diskussionen igång. Lektionen efter att vi diskuterat, vridit och vänt på det hela, var det lätt att visa den diskuterade scenen och återigen sätta ord på det som hände, förklara hur man rent tekniskt gått tillväga, om en person i verkligheten skulle ha klarat av den sortens miss-handel osv.

Med en ordentlig genomgång av våldsscenerna är jag numera rätt säker på att det är rätt av skolan att bedriva den sortens undervisning. Våldet förklaras, görs begripligt, och man får möjlighet att få distans till det man sett. Jag anser, med stöd av läroplanen, att det filmvåld som faktiskt finns och inte kommer att försvinna inom en överskådlig framtid, inte bara bör utan måste hanteras någonstans och det lämpligaste stället är faktiskt skolan. Och viktigast av allt, ungdomarna önskar detta, deltar livligt, får ibland svar på viktiga frågor av moralisk och existentiell karaktär, men framför allt får de möjlighet att sätta ord på det som rör sig inombords.

Hjältarnas våld

Pojkar identifierar sig med hjältar i filmer. På film är hjältarna goda och det våld de utövar är därför försvarligt, enligt den dramaturgi som gäller actionfilmer.

Ett återkommande resonemang i grupperna har gällt just det ”goda våldet”, det vill säga det filmvåld som utförs av hjältar mot skurkar. I filmerna legitimeras våldet eftersom det utförs i det godas syfte. Detta är ett av de riktigt svåra ämnena att diskutera eftersom skurkarna är så oerhört skurkaktiga och de goda hjältarna så godhjärtade och ädelmodiga. Här krävs tålamod i diskussionerna och ständiga jämförelser med verkligheten. Kjell Sundvall berättar i undervisningsfilmen ”Dog han?”³ hur han gick tillväga för att få oss tittare att identifiera den ”onde” brodern i ”Jägarna” som just ond. Man låter personen vara grym mot djur, säger Sundvall. Leif (Lennart Jähkel) skjuter sin egen hund och vi tittare reagerar med avsky. Finns det renodlat goda och onda människor eller är det bara på film de uppträder? De ungdomar som lever i ”overkligheten”, det vill säga de som blandar samman fiktion och verklighet eller tror att filmverkligheten är på riktigt, avslöjar sig under filmtittandet och diskussionerna och då får jag som lärare möjlighet att påverka.

Våldet förhärligas och försvaras i filmvärlden och då blir det skolans sak att förklara och sätta in filmverkligheten i ett sammanhang. På sikt är det möjligt. De flesta ungdomar ändrar uppfattning om våldets nödvändighet. Det grundläggande ställningstagandet gäller om man ska bruka våld överhuvudtaget.

---

³ Dog han? Om film, våld och verklighet, Sverige 1997. Regi: Kjell Sundvall. Utgivare: Rädda Barnen, Riksförbundet Hem och Skola, Våldsskildringsrådet, Brottsförebyggande rådet.

Det blir långa och oändliga diskussioner, där läraren startar i ett grundligt underläge men har allt att vinna.

När pojkar identifierar sig totalt med en hjälte, använder de ofta skådespelarens namn. De talar om Mel Gibson, Robert de Niro eller Schwarzenegger, inte om rollnamnet. Det är en klar signal om hur pass omfattande identifikationen är. Smått sarkastiska kommentarer från läraren som: ”Arnold Schwarzenegger spelar en roll i den här filmen. Han är skådespelare och tjänar pengar på att skjuta skurkar, men bara i sin filmroll. Kom ihåg att det är film. Det är inte på riktigt. På riktigt är Schwarzenegger inte våldsam”, brukar fungera rätt bra.

Behov av våldsscener

Det finns de som tvärsäkert påstår att filmvåld är skadligt och borde stoppas. När det gäller barn kan jag hålla med. Vad gäller ungdomar i femtonårsåldern är jag osäker men vågar ändå ställa frågan: Kan det vara så att våld på film i vissa fall svarar mot något behov? Under förutsättning att elever får en grundlig utbildning i filmkunskap och bringas till insikt om hur våld skapas och lär sig att film är film och inte verklighet samt att man är ansvarig för sina ställningstaganden och att man alltid bör tänka och reflektera över hur man själv reagerar, tror jag att filmvåld i vissa fall kan försvaras. Åtminstone det våld som finns i ett sammanhang och kan förklaras. Man bearbetar däri-genom självupplevda händelser, kan se sig själv och få förståelse för hur andra upplever utsatthet. I slutänden kan ställningstagandet bli att man reagerar mot våld. Men det kräver regelbundna samtal om filmers innehåll under lång tid.

De gånger jag visar våldsscener för ungdomar får jag nästan alltid kloka, sunda och mänskliga reaktioner. Om detta beror på att jag finns med som ”vuxenspärre” är det desto viktigare att

vuxna ser film med våldsinslag tillsammans med ungdomar för att förklara, undervisa och se deras reaktioner.

Mer samtal än film

Pojkarna lärde sig att i filmgruppen tittar man inte enbart på film. Visserligen var protesterna ibland intensiva och högljudda när jag stoppade filmen för att ställa en fråga eller påstå någonting om det vi just hade sett. Vid ett tillfälle stoppade jag filmen innan det stora gängslagsmålet skulle bryta ut. Jag hann inte ens ställa min fråga förrän en av pojkarna blixtnabbt kastade sig fram mot videon för att starta filmen igen. Den händelsen ledde till att vi inte hann se mer av filmsekvensen vare sig den gängen eller nästa. Hur kan man utlämna sig så totalt mitt framför ögonen på mig och gruppen? Sådant måste ventileras. Verklighetens händelser placerade filmverkligheten på andra plats.

Liknande händelser utspelade sig hela tiden och jag var både omskakad och tacksam. Pojkarna presenterade sig för mig så att jag skulle få en god chans att lära känna dem och hitta nya infallsvinklar i mitt arbete. Det var oerhört påfrestande ibland, men samtidigt som jag föreställt mig att det skulle vara. Det gällde bara att hitta rätt angreppsvinkel, ta det lugnt, avvakta och fundera. Utan ett starkt stöd från arbetskamraterna hade det varit svårt att fortsätta arbetet i detta läge.

Till en början fanns en besvikelse över att filmerna hackades sönder i småbitar och alltid skulle kommenteras. Inte såg vi heller någon film till slutet. Dessutom såg vi alldeles för lite film, ansåg de mest missnöjda. Ungdomar ser mycket videofilm men hinner inte med att tänka och bearbeta det de ser. Filmens överklighet, framför allt i actionfilmer, kan bli ett livssurrogat som inte ska diskuteras. Jag lärde mig att vissa av pojkarna

levde i en märklig värld där actionfilmernas konfliktlösningar, hämndscenarier och grova människoklichéer blivit en del av dem själva. Deras sätt att resonera avslöjade detta. Att stoppa filmen blev för vissa en stark provokation och för mig en chans att nå fram och fråga. När jag rullade in TV och video i klassrummet var det alltid någon som gick fram till mörkläggningsgardinen för att mörklägga klassrummet. Jag vevade upp gardinen, tände belysningen och förklarade att det vi höll på med inte var filmvisning utan filmundervisning.

Sakta men säkert förändrades deras attityder till mitt filmstoppande och mina kommentarer. Efter ett halvår tillsammans började de flesta förstå vad det innebar att tillhöra filmgruppen, och då hade vi ett och ett halvt år kvar att vrida och vända på språket, samvaron och livet.

Föräldrarna

Jag bjöd så småningom in pojkarnas föräldrar till en informationsträff, men ingen kom. Kanske var det för utpekande och känsligt att inför andra visa upp sig som förälder till ett barn som visat sig inte kunna följa den ordinarie undervisningen. När vi vid ett tillfälle blev filmade och reportaget sändes i lokaltidningarna, hörde en förälder av sig och var förnärmad över att sonen visat upp sig på detta sätt. Pojken själv var förstås stolt över att få förekomma i TV, men man var tydligen inte överens i hans familj om värdet av att tillhöra filmgruppen.

Min fortsatta kontakt med föräldrarna har därefter skett via skriftliga omdömen vid utvecklingssamtal. Där framgår klart och tydligt vilken verksamhet eleverna deltar i, och hittills har jag inte fått några negativa reaktioner på dessa rapporter.

Fortsättning...

Efter sommarlovet mellan 8:an och 9:an dök flera pojkar upp, oberoende av varandra, och undrade intensivt om det skulle bli någon fortsättning på filmgruppen. Det kändes som en bekräftelse på att det vi höll på med var viktigt inte bara för mig personligen.

Resultatet från min första grupp kunde sammanfattas efter två års arbete. Ingen hade lämnat gruppen så när som på en som ändå avslutade sin skolgång i förtid. För övrigt var resultatet tillfredsställande. Visserligen hade en av deltagarna i filmgruppen förekommit i ett mobbningsärende som dessutom var långvarigt, och det försatte mig i en brydsam situation. Var skulle jag lägga min egen ambitionsnivå? Skulle varje sådant fall ses som ett misslyckande? Var det jag som varit otillräcklig? Kunde jag ha gjort mer eller på något annat sätt i det speciella fallet? Den typen av frågor fick av förklarliga skäl inte några entydiga svar, utan bidrog i stället till att forma min egen syn på den verksamhet jag föresatt mig att utveckla. Det kom att handla mycket om att lita på en känsla och utifrån den tolka elevers och lärares reaktioner på det som hände i gruppen. Jag var också helt beroende av det stöd som gavs från mina kollegor.

Jag hade fått en mycket god relation till de allra flesta i gruppen. Några hade gjort anmärkningsvärda förändringar i sina liv. Skolan hade under denna period inte hamnat i något som liknade den kris som föranledde startandet av filmgruppen. Andra goda krafter på skolan, tillsammans med min verksamhet, hade möjligen förhindrat att en grupp pojkar återigen saboterade skolverksamheten. Det var ett tillräckligt gott facit

för att kunna fortsätta, ansåg jag, rektor, mina närmaste kollegor och de övriga lärare som ville eller vågade yttra sig.

Den första filmgruppen på skolan avslutade de nio skolåren på ett underbart sätt. I början av vårt arbete tillsammans hade jag avkrävt ett löfte från pojkarna. Några skulle i slutet av årskurs 9 ställa sig inför den samlade lärarkåren och kort berätta vad det inneburit att tillhöra filmgruppen i två år. När den tiden var kommen anmälde sig tre pojkar frivilligt men nervöst. Av förklarliga skäl undvek jag att medverka vid det aktuella tillfället. På dagordningen var avsatt cirka fem minuter för pojkarnas rapport, men efter en halvtimmes intensivt frågande från kollegor och svarande från filmgruppen fick rektorn avbryta och tacka för den fina presentationen. Dagen efter kom flera av mina kollegor och intygade hur viktigt detta arbete var och hur naken och ärlig pojkarnas presentation varit. Efter detta har filmgrupperna aldrig ifrågasatts.

Dessutom hade jag skaffat mig erfarenheter av och idéer om hur arbetet skulle bedrivas i fortsättningen. Jag hade insett hur jag kunde arbeta med film, bearbetat min egen osäkerhet inför en mängd svåra skolsituationer och framför allt visat mig själv att jag klarade av detta svåra arbete.

Nya filmgrupper

Därefter har filmgrupperna avlöst varandra och min tjänst har hela tiden utökats med mer filmgruppsarbete. I skrivande stund arbetar jag med en filmgrupp, i en eller annan form, i varje årskurs 7–9. Tillvalsämnet svenska-engelska är för närvarande den tid som står till förfogande. En del av den tiden används till filmgruppsarbetet, medan resterande tid används mer traditionellt. Utläggat av lektionstid har hela tiden skiftat, liksom antalet lektioner. I skrivande stund har jag nio filmgrupps-

lektioner i veckan på min skola, vilket är nästan halva min tjänst. Ökningen har varit konstant sedan starten och svarat mot ett uttalat behov.

Nio gånger i veckan rullar jag alltså in TV och video i mitt klassrum. De finns med som arbetsredskap. Åtskilliga gånger rullas apparaterna ut utan att ha använts under den aktuella lektionen. Annat har varit viktigare. Den verkliga verkligheten har alltid visat sig gå före filmverkligheten.

Förberedelserna för varje lektion består i att fundera på vad som är aktuellt i gruppen. Det rör sig ofta om något begrepp eller någon händelse som bör belysas. Som ett grundtema genom hela ungdomstiden finns begreppen osäker, rädd, lita på. Dessutom dyker ofta begrepp upp som identitet, medmänsklighet, våga, stå emot, gruppsyck och mycket annat. Förutom att ha ett antal aktuella filmsekvenser på lager, ingår det i lektionsförberedelserna att iaktta beteenden och fundera över vad som händer i pojkarnas liv för att vid lämpligt tillfälle på ett klart och tydligt sätt kunna berätta om mina iakttagelser.

Filmsekvenserna har jag förberett noga så att jag kan dem utantill. Det ska finnas en idé eller tanke bakom visandet av varje filmsekvens. Jag vill dessutom kunna iaktta elevernas reaktioner och har därför alltid ljusst i lektionssalen vilket markerar att det inte är filmvisning utan filmundervisning .

I filmgruppen förväntar jag mig svar eller någon sorts reaktion på det jag säger eller gör. Om en elev frågar mig om någonting, men börjar prata med någon annan innan jag svarat, måste jag kommentera beteendet på något sätt. Om jag inte gör det bekräftar jag ett förhållningssätt som inte är acceptabelt.

I de klasser där jag har varit "vanlig" klassföreståndare förekommer förstås liknande beteenden som inte är särskilt med-

mänskliga. Om jag säger trevlig helg till min klass och ingen svarar måste jag som vuxen reagera. Upprepar jag hälsningen utan irritation kommer ett antal elever att fatta vinken och ta fram sin "medmänsklighetsrepertoar". Om tillräckligt många hälsar tillbaka på något godtagbart sätt har normen lagts och därefter gäller det att vara ihärdig tills beteendet är etablerat. Om man i skolan gör till norm att inte hälsa på varandra och inte tilltala varandra på ett acceptabelt sätt, bidrar man till ett dåligt klimat. Att inte hälsa på varandra är ett led i avhumaniseringen.

Fortsatt rekrytering

Jag har beskrivit hur jag valde ut den första grupp elever som jag ansåg skulle tillhöra filmgruppen. Med stöd från kollegor trodde jag mig ha funnit de rätta, men efter att ha avverkat den första gruppen uppenbarade sig en ny möjlighet att välja rätt personer.

I slutet av vårterminen i årskurs 9 när jag och min första grupp snart skulle skiljas, kom en fråga från en av eleverna: "Vilka ska du ta ut till nästa filmgrupp?" Jag svarade lite svävande och skickade tillbaka frågan till gruppen. Det som hände då var mycket imponerande. Inom en halv minut hade ett tiotal elever namngetts och de var i stort sett identiska med de jag gått och funderat på i ett halvår tillsammans med mina kollegor. Pojkarnas uppträdande var mycket seriöst och jag fick aldrig känslan av att det gällde att "sätta dit" några yngre elever. Här fanns helt enkelt en kunskap och insikt som jag inte tänkt på. Pojkarna motiverade också varför de föreslagna personerna behövde gå i gruppen: "Han är så osäker på bandyplan så när han får bollen säger han till sig själv att han inte kommer att lyckas". Liknande uttalanden fick mig att förstå att de hade tänkt igenom sina ställningstaganden och pratat med varandra ingående om

osäkerhet och annat väsentligt i livet, och att de gjort det många gånger.

Vid ett tillfälle hände det att jag inte tog ut en av de pojkar som de hade föreslagit i gruppen. Två månader efter att vi startat den nya gruppen fanns även den pojke med som jag missat. Min första filmgrupp hade större kunskap än jag och mina arbetskamrater om vilka elever som borde vara med. Efter den lärdomen frågar jag alltid mina ”professionella rådgivare”. Deras åsikter har visat sig vara ovärderliga.

”Pekar du inte ut de här eleverna, när du väljer ut dem till gruppen?” är en fråga som jag ofta mött. Visst pekas de ut. Men att bli utpekade har de flesta varit med om under hela sin skoltid, för att inte säga hela sitt liv, det vittnar de ofta om själva. Nu blir de uttagna till en grupp dit i princip inga nya tas in och som dessutom arbetar med något som andra gärna skulle vilja vara med om. Jag tror att de flesta känner sig utvalda, inte utpekade, och det är en väsentlig skillnad.

För att arbetsron och tryggheten i gruppen ska vara så stor som möjligt gäller huvudprincipen att inga nya elever tas in efter starten, och förutom i några speciella fall har detta gällt som en regel.

SUM – Skutskärs Ungdom & Media

Elever som tillhört filmgruppen på Rotskärsskolan och som börjat gymnasiet kommer ibland och hälsar på i sin gamla skola. Några av mina före detta elever uttryckte vid ett sådant tillfälle önskemål om att fortsätta att träffas på kvällstid för att titta på film och umgås. Även om tiden är knapp för en heltidsarbetande trebarnsfar var denna förfrågan omöjlig att säga nej till. Det var ytterligare ett bevis på värdet av arbetet i

grupperna. Pojkarna kunde tänka sig att träffas på fritiden, på sin gamla skola, med sin gamla lärare! Jag och en kollega träffades några gånger tillsammans med ett tiotal av de äldre pojkarna. Jag tog upp något tema, precis som under deras tid i filmgruppen. Vi fikade och tittade på film. Behovet av att träffas, umgås och ventilera viktiga, livsavgörande frågor hade väckts och fick sin fortsättning efter grundskolans avslutning. Vi bildade så småningom föreningen Skutskärs Ungdom & Media (SUM), som fortfarande lever och verkar. Föreningen har ett trettiotal medlemmar som träffas regelbundet.

Våren 1996 kom uppropet ”Tittarmakt mot våldsskildringar”, undertecknat av dåvarande socialministern Marita Ulvskog och dåvarande kulturministern Margot Wallström. Det ökande våldsutbudet i medierna oroadе och en satsning på projekt som kunde öka kompetensen att hantera medievåld inleddes. SUM ansökte om medel från detta upprop och fick pengar beviljade av Allmänna Arvsfonden. Under tre års tid kunde vi driva ett projekt i föreningen som syftade till att på ett fördjupat sätt dryfta de frågor som uppropet lyfte fram. Kurshelger genomfördes vid ett flertal tillfällen med vuxna och elever tillsammans. Vi fick chansen att åka iväg och analysera film förutom att ägna oss åt intensiv social träning. Lars Åsbrink, som funnits med i bakgrunden under hela tiden med filmgrupperna, bjöds in till flera föreningsträffar och genomförde omskakande och tankeväckande föreläsningar för medlemmarna. Efter att vi genomfört flera föreläsningar för lärare och föräldrar till elever på skolan, ökade antalet medlemmar markant. Detta visade med eftertryck att de frågor uppropet ”Tittarmakt mot våldsskildringar” och vår förening arbetade med hade stor aktualitet och engagerade många, både lärare, föräldrar och elever.

Filmscener

Filmsamling

Under årens lopp har det passerat en hel del filmer i undervisningen. En ansevärd samling tävlar om utrymmet i bokhyllorna. Skolan har ansvarat för en liten del, Lars Åsbrink har bidragit med många och tipsat om andra, föreningen SUM har köpt in en del, men det mesta har jag köpt själv. Förutom det egna filmintresset har jag köpt de filmer som jag vetat eller trott kunnat vara till användning, filmer som beskriver det som vi ska arbeta med på lektionerna. I hyllorna finns avdelningar med filmer som har sekvenser som beskriver osäkerhet, rädsla, förakt, kvinnosyn, rasism m.m.

Jag har framför allt valt filmer som speglar ungdomskulturen och viktiga samhällsfenomen. Merparten av all film som finns i handeln kommer från USA. Den visar upp det amerikanska samhället. Jag tänker inte enbart på våldsskildringar, utan även på reklam, förhållningssätt, könsroller och livsstilar. Vad får det för konsekvenser för våra ungdomar och oss själva att de flesta filmer vi tittar på förmedlar en amerikansk bild av verkligheten?

På skolan har jag alltid ett antal filmer ”på gång”, filmer som ska användas i undervisningen eller i eget studiesyfte. Det händer att filmentusiasterna bland kollegorna går iväg tillsammans med mig och tittar på någon speciell scen som bara måste visas upp och diskuteras. Kollegor lånar gärna filmer, och film är ett vanligt samtalsämne i personalrummet. Elever är av förklarliga skäl också intresserade av att låna film. Där är jag mer restrikt-

tiv. Det har hänt att jag inte fått tillbaka en film som jag absolut måste använda. Annars är ”filmväxling” med elever som går att lita på lika bra som att diskutera en bok som båda läst. Vi pratar, utbyter erfarenheter, lär känna varandra och skapar en relation.

Jag anser inte att man nödvändigtvis behöver använda de senaste filmerna, även om det är viktigt att vi som arbetar i skolan håller oss informerade om vilka filmer som våra elever tar till sig just nu. Användbara scener kan finnas i äldre och i ”dåliga” filmer, lika väl som i nya.

I princip vill jag inte tipsa om filmer eller om filmsekvenser. Ska man arbeta med film i undervisningen är det nödvändigt att hitta egna filmer och lära sig leta fram sekvenser som passar. Det ger den nödvändiga träningen inför att stå framför en grupp och våga stå för en egen uppfattning.

Jag vill ändå presentera ett urval av de bästa filmer som jag använt genom åren. I princip går alla sekvenser i en film att använda på något sätt, men jag vill berätta om de som jag använt och som fungerat bra i min undervisning. För det mesta handlar det om att visa en, två eller tre minuter ur en film. Ibland handlar det om att visa tio sekunder, ibland tjugo minuter, beroende på vad som är nödvändigt för sammanhanget.

Våld och produktplacering – Terminator 2⁴

När ”Terminator 2 – Domedagen” kom till Sverige 1991 var den redan en ”kultrulle”, som i stort sett alla pojkar såg, diskuterade och upphöjde till kultstatus. Man såg den inte en gång, utan i vissa fall tjugo gånger. Detta var historiens dittills

---

⁴ Terminator 2 – Domedagen, USA 1991. Regi: James Cameron.

dyraste film, som kostat runt en miljard kronor att färdigställa. Dessutom var det den första datoranimerade filmen av betydelse, vilket innebar nya möjligheter att göra de specialeffekter som filmen är späckad med. Filmen belönades också med fyra Oscar vid 1992 års Oscarsutdelning.

Filmen lämpar sig bland annat bra för att åskådliggöra begreppet produktplacering, det vill säga hur man i dag kan delfinansiera filmproduktion genom smygreklam. När en film närmar sig astronomiska framställningskostnader på tusen miljoner kronor eller mer är det viktigt att förstå hur finansieringen fungerar, inte bara för specialintresserade filmentusiaster.

I filmen spelar Arnold Schwarzenegger den goda terminator som är satt att rädda den tioårige John, som i framtiden kommer att leda kampen mot det onda. Ondskans makter har nämligen skickat en annan terminator av senaste modell för att döda John medan han ännu är ett ofarligt barn. I inledningen av filmen kommer den goda terminatorn naken in på en bar för att som en levande scanner leta reda på vilken av bargästerna som har de kläder som bäst skulle passa honom. Utan att ögat, men väl hjärnan, hinner uppfatta det, visas en liten diskret blå-röd Pepsi-skylt på barväggen. När offret är lokaliserat av terminatorn och spänningen börjar stiga återkommer reklamskylden, nu något större. Några sekvenser längre fram i filmen dyker den upp som en stor reklampelare för Pepsi Cola.

Trots att jag stoppar filmen och ställer ledande frågor av typen: "Vad ser ni på bilden?" "Varför tror ni jag stoppar här?", är det ytterst få av eleverna som ser den inlagda reklamen. Detta avslöjande har många gånger irriterat både ungdomar och vuxna därför att de menar att det rör sig om en barmiljö och att det därför är naturligt med en Pepsi-skylt på väggen, vilket visar på aningslöshet och okunskap om hur film görs. Ingenting i modern filmproduktion är slumpmässigt eller "naturligt". Allt

är planerat in i minsta detalj och produktplacering är ett utmärkt sätt för företag som Pepsi Cola, Coca Cola, Marlboro och andra storföretag att visa upp och göra reklam för sina produkter, liksom för filmproducenter att finansiera den allt dyrare produktionen. Bäst lyckas man när publiken inte märker reklamen eller ser den som en naturlig del av filmen. Beroende på var i filmen reklamen visas, vem som säger produktens namn eller använder sig av den, finns det olika prislappar. En birollsfigur som visar upp en produkt innebär ett pris, huvudrollsinnehavaren i en laddad scen ett helt annat.

Direkt efter den andra Pepsi-reklamen kommer den första våldsscenen. Schwarzenegger står naken framför sitt offer och säger sin första replik i filmen: "I need your clothes, your boots and your motorcycle". En långhårig Hells Angels-figur blir provocerad och fimpar med ett förstärkt fräsande ljud sin cigarr mot bröstet på sin fiende. Som lärare har jag sett scenen många gånger och kan fästa all min uppmärksamhet på elevernas reaktioner. Alla är fullständigt fixerade vid TV:n och den bakomliggande Pepsi-reklamen går därför rätt in hos tittarna.

"Stopp! Hur gör man detta våld, rent tekniskt?" Varken jag eller någon av pojkarna vet, men bland förslagen som kommer finns säkert det rätta svaret även om det inte alls är det viktiga. Viktigt är däremot att fundera över hur det faktiskt går till att skapa detta. "Ljudet är det som är starkast", föreslår någon. Vi kör om scenen och tar bort ljudet och det mesta av dramatiken är försvunnen. "Det är inte någon riktig, glödande cigarr", säger någon annan. "Man har lagt en gummiplatta på hans bröstkorg", är ytterligare ett förslag och så fortsätter det. Därefter slängs en person i filmen ut genom ett fönster och vi konstaterar att det är en stuntman som utför scenen och att glaset som splittras är "sockerglas". En diskussion om hur det är att vara stuntman följer.

Hells Angels-figuren slängs på en spis och ser ut att få sina händer grillade på den rykande spisen, men när vi matar fram sekvensen ruta för ruta syns det tydligt att röken pyser fram via en rökpatron i spisen och händerna ser fina och hela ut. Våldet avdramatiseras och görs begripligt och alltför stark påverkan och identifikation med filmens våldsverkare kan därigenom motverkas. Så följer en diskussion om hantverket att framställa en våldsscena och om den teknik och kunskap som krävs. Om jag ställer den naiva frågan: ”Tror ni att ni påverkas av våldet i filmen?”, blir svaret ofta nej. Kan jag då fylla på med följdfrågor som ger pojkarna möjlighet att lägga ut texten om hur man ser på filmvåld kan uppriktiga funderingar starta och tas upp vid något senare tillfälle.

Homofobi och aids – Philadelphia⁵

Under alla år jag har arbetat inom skolan har rädsla och förakt för homosexuella varit aktuellt i skolvardagen. Skällsorden har ibland haglat i korridorerna och mycken tid har lagts ner på att förklara begreppet bög, och ge information om vad homosexualitet är och hur kränkande det kan vara att bli kallad ”bög” eller liknande.

Jag greps direkt av filmen ”Philadelphia” första gången jag såg den. Tom Hanks som den aidssjuka stjärnadvokaten gör en av sina absolut bästa rolltolkningar och ger inte bara aids ett ansikte, utan filmen ger dessutom en trovärdig och lågmäld skildring av ett homosexuellt förhållande.

Samtidigt som detta är en högklassig spelfilm är det en informationsfilm om aids och homosexualitet. För att diskutera och informera om homosexualitet fungerar filmen utmärkt.

---

⁵ Philadelphia, USA 1993. Regi: Jonathan Demme.

Andra gången jag såg filmen insåg jag att det var omöjligt att inte identifiera sig med Andrew Beckett (Tom Hanks). Tanken växte sig snabbt stark: osäkra tonårspojkars spirande sexuella identifikation kan må bra av att få "bli vän" med denna mänskligt kämpe som i sin dödskamp ger ett starkt och outplånligt intryck.

Inledningsscenerna skildrar den lyckade, omsusade och trevliga stjärnadvokaten som tycks ha allt i livet som en tonåring kan drömma om. Hans homosexuella läggning avslöjas inte heller i filmens inledning.

Till en början är filmmiljöerna direktionsrum och snabba, intellektuella dialoger gör det svårt för femtonåringar i allmänhet att hänga med. Det har gett mig tillfälle att stoppa filmen och förklara inte bara skeendet utan också förbereda eleverna på att en dramatisk förändring är nära förestående. När de första fläckarna på halsen uppträder på Andrew Beckett kommer den första längre diskussionen om hur det kan kännas att från att "ha allt" plötsligt drabbas av en obotlig sjukdom. Av allvaret i de unga ansikten jag sett framför mig vid ett otal tillfällen har jag fått en klar bekräftelse på att man identifierat sig med "den aidssjuka bögen".

Den första kontakten med den homosexuelle partnern (spelad av Antonio Banderas) sker på sjukhuset, där en kort men öm omfamning är det enda "beviset" på deras relation. Jag stoppar filmen och frågar ifall det är någon bland pojkarna som reagerar på scenen men hittills har ingen gett uttryck för att så är fallet. En medmänsklighet är förmedlad, och det sammanhang vi befinner oss i ger tydligen inget utrymme för att ta fram den vanliga jargongen. Eleverna har då åtminstone vid ett tillfälle tillsammans med andra ungdomar inte uttalat sig nedsättande om bögar. Jag tror att man tar med sig sådana upplevelser,

tänker vidare och fördjupar förhoppningsvis sin repertoar av medmänsklighet.

Under filmens gång får vi även följa försvarsadvokatens förändring. De gripande scenerna i rättssalen och hemma hos Andrew i slutet av hans dödskamp, ger iakttagaren möjlighet att identifiera sig med en person som förvandlas från en fördomsfull homofob till en inkännande och förstående medmänniska. Under filmens gång ges vi många tillfällen till att fördjupa våra kunskaper om aids och homosexualitet, men framför allt är det det djupt mänskliga i relationen mellan de båda advokaterna som griper tag i eleverna och skapar förutsättningar för bra samtal kring detta känsliga område.

Mansroller och kvinnosyn – Jägarna⁶

Snus, rutiga skjortor och keps är några av de yttre attribut som är vanliga bland de män som befolkar Kjell Sundvalls succéfilm *Jägarna*. Snus och keps är också vanligt förekommande bland tonårspojkar. Att sedan flera av jägarna visar upp en extrem machomanlighet gjorde att filmen direkt fick plats i min videohylla under rubriken ”människoförakt”. Människoförakt i form av rasistiska uttalanden och förklenande uttryck om flickor, kvinnor, handikappade och svaga måste alltid bemötas och ifrågasättas. Det är vi vuxna som sätter gränsen för vad som blir tillåtet när det gäller sådana företeelser på skolor.

Jag hade funderingar innan jag började arbeta med filmen ifall dessa mansfigurer var positiva eller negativa i ”mina” pojkars värld. En scen ur filmen som jag arbetat med är den där de båda bröderna, i början av filmen, tillsammans kommer till den lokala puben för att träffa kompisarna och ha en trevlig stund.

---

⁶ *Jägarna*, Sverige 1996. Regi: Kjell Sundvall.

Redan i scener utanför puben visar "grabbarna" upp sin grabbighet, en jargong som trots att den är relativt harmlös, tål att resoneras kring. Hur gör de? Är det helt okej att sparka någon i baken, vråla och skrika i närheten av ett allmänt ställe? Väl inne på puben presenteras grabbgänget för oss. Pubägaren i stort grått skägg avlockas via en vadslagning vad han betalat för sin invandrade kvinna som vi snabbt får en glimt av i baren. Vi får veta att hon kostat en fotogenlampa, till ackompanjemang av vrålände och garvande karlar. När jag såg scenen hemma, föreställde jag mig att några av pojkarna skulle lockas med i det råa skrattet, men hittills har jag aldrig upplevt det trots att jag använt scenen ett antal gånger.

Hur faller då kommentarerna? Pojkarna i filmgruppen lär sig att tolka sammanhanget i vilket de befinner sig. De har lärt sig vad som är "rätt att säga". Det är det som är mitt mål, nämligen att de ska förstå att det som de eventuellt säger i andra sammanhang egentligen inte är gångbart och socialt accepterat. Dessutom får jag tillfälle att lägga ut texten omkring sådana attityder, berätta om min egen utveckling och mina ställningstaganden. Det ska vara svårt att hävda kvinnofientliga uppfattningar i det sammanhang vi tillsammans skapar. Med detta budskap från filmgruppen kan pojkarna sedan gå ut och påverka sin omgivning i könsrollsdebatten!

Senare i samma sekvens attackeras den asiatiska servitrisen (som köpts för en fotogenlampa) av en av jägarna som inte tycks dra sig för någonting i våldsväg och förnedring. Han drar ner kvinnan i sitt knä och pekar på ett uppslag i en herrtidning med en halvnaken kvinna och avkräver henne ett uttalande om det hon ser. Det vi som tittare förstår, vilket inte den här mannen gör, är att situationen nu är en annan än vad den brukar vara. Nu finns Erik (Rolf Lassgård) med i gänget. Han är polis och har helt andra värderingar än de övriga i gänget. Den djärve jägaren får alltså inte det stöd han brukar få på puben när han

utför sina förnedrande handlingar och när dessutom flickan spottar honom i ansiktet är det dags att stoppa filmen igen. Vad säger pojkarna om att flickan spottar mannen rätt i ansiktet? Jag har hittills aldrig hört någon försvara mannens beteende. Alla tycks förstå att det kvinnan gör är rätt. Råkar man ut för liknande händelser i verkligheten, ska det inte råda några som helst tvivel om hur ställningstagandet ska bli. Med stöd av hela gruppen och mig vågar ingen säga något annat och det tycker jag är alldeles utmärkt. Jag är inte naiv och tror att jag i och med ett sådant ställningstagande har åstadkommit någon total attitydförändring, men man har i alla fall vid ett tillfälle gett uttryck för en medmänsklig och human värdering. Det är inte illa.

Jag har också arbetat med en scen längre fram i filmen där Erik sitter hemma i köket med sin nyvunna kärlek, den asiatiska servitris som tidigare förnedrats på puben. In kommer den "onde" brodern Leif, berusad och oförskämd. Han vräker ur sig rasistiska och kvinnoförnedrande uttalanden och slår slutligen till kvinnan. Åt denna scen skrattar eleverna, därför att kvinnan argumenterar mot Leif. Men samtidigt blir hon slagen och jag stoppar filmen och frågar vad som är roligt. Generat försöker någon förklara att man inte skrattar åt att hon blir slagen, utan åt det hon säger. För mig var inte det självklart och jag förtydligar min fråga ytterligare och markerar därmed mitt ställningstagande. Samtidigt ges tillfälle att säga något om kvinnomisshandel och kvinnors rätt.

Jag är av den uppfattningen att om vuxna tillsammans med ungdomar återkommande bearbetar värderingar aktivt, kommer de unga att kunna ta till sig det man tillsammans kommit fram till. I skolan kommer dessutom den vuxne som initierat resonemanget om de aktuella värderingarna alltid att finnas på plats som ett stöd och en påminnelse om det man ventilerat.

Kamratskap – Stand by Me⁷

Stephen King har skrivit manus till denna oemotståndliga ”pojkmovie”. Här finns ett stort register över livet som 12–13-årig kille: äventyr, kamratskap, konflikter, föräldraproblematik. Filmen visar också en utvecklingskurva hos de inblandade pojkarna som är möjlig för elever att identifiera sig med. I början av filmen går en grupp unga pojkar iväg på äventyr och de kommer tillbaka i slutet av filmen förändrade, mer erfarna och klokare.

En scen som jag arbetat med många gånger är den där pojkarna sitter på järnvägsrälsen och räknar sina pengar och tåget kommer. Alla utom en av pojkarna går ner från banvallen. Den återstående lever sig in i faderns situation som soldat och låtsas skjuta mot tåget. Kamraterna ropar först till honom att gå bort från rälsen, men utan resultat. Här stannar jag filmen för första gången och undrar vad killen på rälsen tänker. Därefter frågar jag vad kompisarna borde göra. I sekvensen som följer går den ene av pojkarna fram och bär ner sin sprattlande kamrat från banvallen, och här finns det hur många frågor som helst att ställa. Gjorde han rätt? Vad känner den bortburne pojken? Ska man inte ges tillfälle att ta ansvar för sitt eget liv? Ska en bra kompis lägga sig i?

Bara den korta sekvensen på några minuter ger ofta upphov till lektionslånga diskussioner, där jag ges möjlighet att få höra pojkarnas syn på kamratskap, våld, konfliktlösning, vänskap, närhet, prestige m.m. De får också möjlighet att höra min inställning till alla dessa begrepp, och förhoppningsvis har det en särskild tyngd och bidrar till en fördjupad förståelse av mänsklig samlevnad.

---

⁷ Stand by Me, USA 1986. Regi: Rob Reiner.

Det fina kamratskapet, där man oegennyttigt ger utan baktanke, är något som ibland kan behöva stärkas hos pojkar i tonåren. Resonemang om civilkurage och mod att ställa upp för en kompis kan vara väl använd tid för den lärare som vågar ta upp detta till diskussion.

Mod och hopp – Ensam är stark⁸

Jag försöker hitta filmer med uppbyggligt innehåll, filmer som förmedlar medmänsklighet, hopp och framtidstro. Det kan vara svårfunnet i actiongenren, även om undantag finns. I dramagenren däremot finns gott om exempel på filmer med detta innehåll. En av dessa är ”Ensam är stark”, med en handling som utspelar sig under apartheidtiden i Sydafrika. En mycket vacker naturskildring finns genom hela filmen, och i centrum står den föräldralöse unge, vite boxaren PK, som vägrar acceptera det omänskliga samhälle han växer upp i med den vita minoritetens förtryck mot de svarta. Filmen är ett gripande drama om den lilla människans kamp mot maktmissbruk och rasism.

Den heroiske PK får man gärna identifiera sig med. Han ”slår” ur ett underläge, och tror på sig själv trots stora motgångar. Han står på de svagas sida och är mycket modig. PK blir också förälskad och ett oskuldsfullt kärleksförhållande skildras. Efter att flickvännen dött, konstaterar vi att PK har mist alla sina närmaste: far, mor, släktingar, husdjur och vänner. Hur klarar man av att inte knäckas och gå under av så mycken motgång? Med stöd av andra sekvenser ur filmen förstår vi att PK har en övertygelse som han fått en gång som litet barn. Något måste man tro på för att kunna gå vidare i livet. PK lär sig att lita på några vuxna och till slut på sig själv. Han får också kraft från

---

⁸ The Power of One, Australien/ Frankrike/ USA 1992. Regi: John. G. Avildsen.

naturen. Vid ett tillfälle står han framför ett kraftigt brusande vattenfall, och vi förstår av den scenen att det ger honom hopp och styrka. Kan man lära sig något av den scenen? Går det att hitta en övertygelse som femtonåring även om livet varit svårt och inga vuxna finns att lita på? Hur hittar man vuxna som är bra förebilder? Hur går det till? Filmen är upplagd för samtal om mod, att våga, att stå för det man tror på, att inte ge upp.

Manlig identifikation – I skuggan av Bronx⁹

Filmen är Robert de Niros regidebut från 1993. Ett trovärdigt tonårsdrama, där vi får följa en liten pojke, Calogero, när han växer upp i ett maffiastyrt Bronx på 1960-talet. Filmen kan bland annat användas för att ventilera manliga förebilder, eftersom "C", som han kallas i filmen, dels har sin präktige och moraliskt oförvitlige far (de Niro), dels maffialedaren som identifikationsobjekt. Vi får se hur småpojkar i kvarteret imponeras av maffians män och härmar deras beteenden i smått som i stort. Här ges många aha-upplevelser för "mina" pojkar. Just så här går det till när man övar in ett beteende. Calogero lär sig många viktiga saker av maffiabossen. Kan man lära sig bra saker av en brottsling? Hur lär man sig en jargong? Vilka är mina förebilder? Filmen har också fina kärleksscener som handlar om när "C" har blivit tonåring och förälskar sig i en svart flicka. Hans mod att visa upp hela sin osäkerhet inför den han är kär i, visar sig vara mycket framgångsrikt.

Grupptruckets ibland förödande konsekvenser visas mycket påtagligt, men Calogero lyckas stå emot det och räddar därmed sitt liv när alla hans kamrater dör i en konfrontation med en grupp svarta ungdomar.

---

⁹ I skuggan av Bronx, USA 1993. Regi: Robert de Niro.

Relationen till pappan skildras också mycket trovärdigt, och har gett upphov till många bra resonemang om hur man ska förhålla sig till sina föräldrar och om vikten av att ha föräldrar.

Konfliktlösning och beroende – Tex¹⁰

Filmen är ett ungdomsdrama som utspelar sig i den amerikanska södern. Filmen är från 1982 och i rollen som Tex ser vi en ung Matt Dillon. Den yttre handlingen beskriver samspellet och konflikterna mellan två bröder, cirka sexton och tjugo år gamla. De har blivit satta att sköta sig själva eftersom fadern, en äventyrare, sällan är hemma och modern är död.

Begreppen ”lita på” och ”osäker”, gestaltas i många tydliga sekvenser i filmen. I dialogerna mellan bröderna finns mycket att identifiera sig med för tonårspojkar.

En av de korta sekvenser jag ofta använt avhandlar en stark konflikt mellan bröderna. Tex kommer hem från skolan och finner till sin stora glädje att strömmen kommit tillbaka efter att ha varit avstängd på morgonen när han åkte hemifrån. Men glädjen förbyts i förtvivlan och desperation när den äldre brodern talar om anledningen till att han haft råd att betala elräkningen: Tex´ båda älskade hästar är sålda. Jag stoppar filmen just när Tex nås av meddelandet och visar upp hela sin känslorepertoar. ”Säg ett ord om Tex!”, blir uppmaningen och på tavlan skriver jag det som sägs: förbannad, arg, upprörd, osäker, galen. Alla ord är rätt, jag har inget facit, och av detta lär sig pojkarna dels att det finns flera ord för samma företeelse, dels att man kan och får tycka olika när det gäller känslor. Sekvensen ger en provkarta på olika känslord. ”Hur syns det

---

¹⁰ Tex, USA 1982. Regi: Tim Hunter.

att han är osäker?”, frågar jag den som gav ordet. ”Det syns på hur han håller armarna”, blir svaret.

Mobbning – En komikers uppväxt¹¹

Filmen är en filmatisering av Jonas Gardells bok med samma namn. Handlingen utspelar sig till vissa delar i skolmiljö. Jonas Gardells alter ego Juha är klassens pajas och vi får följa hans kamp för att försöka hitta en position i klassen. Parallellt skildras Juha som vuxen när han påbörjar en karriär som stå-upp-komiker. Filmen visar klara kopplingar mellan problem i barndomen och problem som lever vidare i vuxenlivet. Mobbningsoffret Thomas som i slutet av filmen tar sitt liv, skildras på ett trovärdigt sätt. Framför allt finns här obehagliga mobbnings-scener att diskutera.

I en scen hämtad från ett omklädningsrum efter en idrottslektion attackeras den lille Juha och hans kompis Thomas av klassens ”busar”. När Juha klarar sig undan med blotta förskräckelsen, ger de sig på hans kompis som har sämre förutsättningar att stå emot det fruktansvärda trycket från plågoandarna. Det går att identifiera sig med både mobbare och offer i filmen och jag ställer frågor om de olika individerna i filmsekvensen. Genom att slippa tala direkt om sig själv, utan om det som händer i filmen, får jag viktig information om hur pojkarna tänker. Pojkarna får möjlighet att se sig själva i olika roller utan att behöva lämna ut sig inför mig och klasskamraterna, eftersom de endast behöver tala om det som händer i filmen.

I en annan scen längre fram i filmen har Juha tagit sig an Thomas som är rädd att mobbarna ska antasta honom på vägen hem från skolan. När de är tillsammans är Juha en god kamrat,

---

¹¹ En komikers uppväxt, Sverige 1992. Regi: Jonas Gardell.

uppmuntrande och juste. Väl hemma hos Thomas kommer mobbarna och utsätter Juha för ett tryck som han inte kan stå emot. Juha pressas av mobbarna som han står i beroendeställning till. Om han inte slår Thomas kommer de att slå Juha. Efter övervägande slår han till slut sin egen kompis på uppmaning av mobbarna bara för att själv slippa bli utsatt. En svår situation som handlar om gruppträck, rädsla, svek och mänsklig svaghet. Mycket plågsamt och trovärdigt gestaltat, och scenen har gett upphov till många bra diskussioner om hur man löser en liknande konflikt.

Åldersgränser – Jackie Brown¹²

En Quentin Tarantino-film från 1997 om en flygvärdinnan som lurar både gangstrar och poliser, med bland andra Samuel L. Jackson, Robert de Niro och Pam Grier. Jackie Brown har jag framför allt använt vid föreläsningar för vuxen publik. Anledningen är att det i filmen förekommer några fall av brutala avrättningar, trots att det är en film som är tillåten från 11 år. Jag visar den scen där skurken, spelad av Samuel L. Jackson, efter en lång dispyt i framsätet på en folkvagnsbuss, kallt avrättar lakejen, spelad av de Niro, med ett pistolskott i huvudet så att blodet stänker på vindrutan. Frågan till de vuxna blir om de anser att denna scen är lämplig för elvaåringar, vilket jag hittills aldrig fått ett jakande svar på. Uppmaningen blir att inte okritiskt följa åldersgränser på filmer, utan att först se filmen själv och avgöra ifall den är lämplig för den eller dem den ska visas för.

---

¹² Jackie Brown, USA 1997. Regi: Quentin Tarantino.

Roland Hansson
– 2000 –

Tankar från elever och lärare

Eleverna

Efter att ha arbetat i snart tio år med filmgrupperna har jag en bestämd känsla av att det jag gjort har gett ett bra resultat. Annars skulle jag ju inte ha fortsatt. Som nästan alltid i skolverksamhet är direkta resultat svåra att avläsa. Mina relationer till alla dessa pojkar har, med några få undantag, blivit starka och personliga. I de allra flesta fall har en vänskap vuxit fram som har haft och har stor betydelse för mig personligen och förhoppningsvis är det så även för pojkarna. De har antytt sådant som jag tolkat som resultat av undervisningen, eller sagt tydligt och klart att det vi arbetat med har haft stor betydelse för dem i olika situationer i livet. Kollegor har nickat bifall genom åren, varit uppmuntrande och i flera fall uttryckt sin övertygelse om att det jag gjort med dessa pojkar har varit viktigt eller mycket viktigt. Skolor har hört av sig för att få ta del av metodiken, och studiebesök, handledningsuppdrag och mediebevakning har periodvis förekommit. Även om allt detta inte direkt går att tolka som ett resultat av enbart mina lektioner, utan flera goda krafter inverkan, har det ändå gett en känsla av att kursriktningen har varit rätt.

Ett mer konkret bevis på resultatet av undervisningen fick jag efter att ha skickat ut en enkät till alla pojkar som deltagit i grupperna sedan starten. Jag ställde några enkla och klara frågor om hur de uppfattat det vi gjort tillsammans i filmgruppen och om det haft någon betydelse i deras liv. De allra flesta svarade.

Här följer enkätfrågorna och ett urval av de svar som kom in, eftersom flera av svaren är likalydande. Svaren är återgivna i sin helhet, endast stavfel och uppenbara problem med formuleringar är ändrade.

1. Hur var det att gå i filmgruppen? (sätt ett kryss på linjen)

Dåligt ————— Bra

Av de inkomna svaren har alla kryss hamnat vid bra.

2. Vad var det som var bra med filmgruppen?

- Det var kul och mer öppet.
- Roligt att prata och titta på film.
- Man kunde säga vad man tyckte och för det mesta få ett svar.
- Allt var bra. Hade jag inte gått här så vet inte jag hur jag varit i dag.
- Snacken om hur det verkligen är ute i världen, att allting hänger ihop. Skolan ska skötas, annars kommer man ingensans i livet.
- Man pratade om livets stora gåtor.
- Det var inte som andra lektioner, man fick tala om sig själv och andra och inte bara om en massa böcker.
- Det var skönt att komma ifrån själva skolan ett tag, ifrån lektionerna, och vara en grupp och snacka lite.
- Allt!
- Att man lärde sig få bättre självförtroende. Bra sammanhållning i gruppen. Titta på bra filmer. Åke Sahlin.
- Jag höjde mina betyg.
- Att vi fick kolla på olika filmer.
- Diskussionerna.

Kommentar: Många har tagit fasta på att diskussionerna var viktiga. När man själv fick sätta ord på tankarna blev saker och ting tydligare.

3. Vad var skillnaden mellan andra lektioner och filmgruppen?

- Man lär sig mer livsnödvändiga saker. Man för dagliga diskussioner om världsliga problem: rasism, sexism, mobbning, brott, droger, alkohol.
- Man snackade mer. Vågade tala mer öppet.
- Bättre prat. Man lär sig saker man behöver i livet.
- På filmgruppen pratade vi om problem och så tittade vi på film som inte är som att skriva en uppsats.
- Bättre, roligare, lärorikare.
- På filmgruppen fick man göra lite som man ville. Lite mer ansvar. Bättre sammanhållning än i vanliga klassen.
- Skillnaden var att jag var mer nedvarvad på filmgruppen än på andra lektioner, för man kände sig säkrare på dina lektioner.
- I filmgruppen tar vi upp saker som händer i verkligheten.
- Man fick erfarenheter om livet i stället för en massa tjafs från till exempel 2:a världskriget.

Kommentar: Av någon anledning anser flera av eleverna att vi arbetade med saker som handlar om verkligheten eller på något sätt var "livsnödvändiga". Kan man dra slutsatsen att dessa elever anser att man på övriga lektioner inte var verklighetsförankrade? För dessa elever tycks verklighetsförankring vara viktigt för att de över huvud taget ska kunna engagera sig i sina studier. Många anser dessutom att lektionerna var roliga. Lustmomentet i undervisningen är underskattat!

4. Lärde du dig något som du haft användning av?

- Jag tror att filmgruppen lärde mig att respektera mig själv och det har hjälpt mig mycket i skolan. Man behöver inte vara bäst jämt, man kan vara lika bra utan att säga det. Att man kan komma längre i livet om man kan hålla käften ibland.
- Utan filmgruppen hade jag knappast haft lika bra självförtroende och självrespekt som jag har nu.
- Ja, att varva ner lite grand och att räkna till tio.
- Den sociala kompetensen har blivit bättre. Att uppföra sig när man träffar och pratar med folk.
- Jag tycker att filmgruppen var det bästa på skolan. Fler borde få vara med. Det var bra det jag lärde mig.
- Lite allt möjligt. Uppförande och att vara trevlig vid samtal.
- Att prata med folk om viktiga saker och att behärska humöret. Att ta det lugnt.
- Självrespekt, koncentration.
- Ja, det måste jag ha gjort, men inte vad jag kan komma ihåg nu.
- Jag lärde mig en hel del om film, till exempel om smyg-reklam, hämnd, skillnaden på hur man tänker i livet och i filmvärlden.
- Jag tänker annorlunda och jag tror att jag är en annan människa.
- Räta på ryggen, stå på mig och vara mig själv. Inte påverkas av grupptricket som man stöter på varje dag. Att vara mig själv i alla lägen.
- Ja.

Kommentar: Ett klart och enkelt JA har flera lämnat, vilket är ett fullgott svar.

5. Vad tror du det berodde på att du blev utvald att vara med i filmgruppen?

- Eleverna året före mig valde ut mig på grund av mitt skolk och rasistsnack, det påverkade allting i min skolgång och antagligen mitt liv.
- Betyg, beteende och annat. Jag är glad att jag blev vald hit.
- Att jag haft det svårt förut, hamnat i fel gäng och gjort saker som jag egentligen inte skulle ha gjort om jag inte varit med i gänget. På grund av att vi pratat om dom sakerna i filmgruppen har jag slutat med det. Tack ska du ha, du har hjälpt mig.
- Att jag var stökig och pratade mycket under lektionerna och att jag bråkade lite.
- Jag tror att det var för att jag var stökig och pratig och sådana saker. De som valde ut mig måste ha sett sig själva i mig.
- Jag tror det berodde på att jag var osäker på mig själv och att jag skolkade mycket. Jag var ju alltid i den gruppen som hördes och syntes överallt. Jag tror att Åke trodde att han kunde ändra på mig också.
- Ingen idé.
- För att jag var bråkig i klassen och inte jobbade.
- För att jag var rätt stökig och hade problem i skolan.

Kommentar: Jag har tidigare berättat om hur det gick till när den äldre filmgruppen fick möjlighet att ge förslag på vilka som skulle ingå i den nya. Annars är det tunga insikter som levereras.

Några av pojkarna skriver dessutom egna kommentarer, förutom svaren på enkätfrågorna. Där berättar de på olika sätt hur de lärt sig se på film på ett annat sätt, att det blivit ett fint kompisgäng av filmgruppen och att de trivts där. En pojkes svar

förtjänar att återges i sin helhet, då det på ett mer uttrycksfullt sätt berättar om hans inställning till arbetet i filmgruppen och senare i föreningen Skutskärs Ungdom & Media:

”Om jag ska vara ärlig så kommer jag hit för att jag känner att jag vill vara med i allt det här och för att umgås med kompisar och gamla lärare. Det är också en självklarhet att jag kommer hit för den riktiga meningens skull, det vill säga undervisningen, om jag ska kalla det så. Jag känner liksom ett krav på mig att komma hit.”

Lärarna

En liknande enkät delades ut till lärarna. Av de som arbetat tillräckligt länge på skolan, svarade de flesta. Några av de relativt nyanställda har också skaffat sig en uppfattning om vad filmgruppsarbetet är och delgivit mig denna. De svar som inkommit har ett stort värde, dels som feedback för mig personligen i mitt ensamarbete, dels för att de ger en bild av det allmänna intrycket av denna typ av arbete på skolan. Här följer frågorna och svaren. I några fall har jag sammanfattat svaren.

1. Din inställning till filmgruppen (sätt ett kryss på linjen).

Positiv _____ Negativ

Av de inkomna svaren har alla utom ett varit positiva. Den som inte svarade positivt har svarat med ett frågetecken.

2. Beskriv din uppfattning om filmgruppen och vilken funktion den fyller.

– Hade den inte funnits hade det märkts tydligt!

3. *Berätta om dina erfarenheter av att ha haft elever som gått i filmgruppen.*

- Jag har haft N.N. i engelska och jag ser framsteg hos honom. Om det beror på att han tillhört filmgruppen eller på någonting annat, vet jag inte.
- Ingen av de elever jag haft som tillhört filmgruppen har haft en negativ utveckling under högstadiet.
- Även de minst verbala får via ditt filmarbete en möjlighet att öva sitt språk.
- Har sett en ökad självsäkerhet och medvetenhet hos några elever. Orsaken kan vara mognad eller deltagandet i filmgruppen, svårt att avgöra.
- Eleverna ser ut att må bra av deltagandet. De växer, mognar och klarar bättre av att umgås med vuxna och kamrater. De får ett ökat socialt kapital. De trivs med att tillhöra filmgruppen.

4. *Skulle verksamheten kunna utformas på annat sätt?*

- Vet ej. Allt kan väl utvecklas, men det verkar fungera så bra. Varför ändra på något gott?
- Det verkar bra. Kanske skulle fler ges möjlighet att få vara med.
- Kanske nästa steg kan vara att göra film. Teori och praktik.
- Eventuellt ta in något om seriers påverkan.

5. *Skulle du vilja ha mer information om hur arbetet i filmgruppen bedrivs?*

En stor majoritet svarade ja på frågan.

6. Annat om filmgruppen?

- Mycket viktig del av Rotskärsskolan.
- Mycket värdefull för skolan.
- Borde finnas på varje skola. Skulle inte du i din tjänst kunna ta emot lärare som får ta del av din utbildning?
- Det enda forum där mediepåverkan och konsekvenserna av detta tas fram i ljuset.

Episoder

För att belysa vilka effekter arbetet har haft för några enskilda individer, vill jag berätta om några episoder (samtliga namn är fingerade). Liknande händelser inträffar säkert dagligen i andra svenska skolor och är i så fall välkomna. Jag tror ändå att med den inriktning på lektionsinnehåll som filmgrupperna erbjuder, blir sådana steg i mänsklig utveckling vanligare.

Magnus

För ett antal år sedan satt en olycklig femtonåring ensam i trappan i den skolbyggnad där jag råkade befinna mig. Pojken, som kan kallas Magnus, och jag hade kämpat tillsammans i nästan två år utan några påtagliga resultat. I filmgruppen hade han låg status. Kamraterna var irriterade på hans sätt och flera skulle nog helst velat få bort honom från gruppen. Förutom att han var illa omtyckt, hade skolarbetet inte fungerat bra och hans betyg skulle inte bli lysande. Dessutom var han nu anklagad för att ha deltagit i kriminella handlingar.

Jag går fram till honom och frågar hur det är. Svaret är knappt hörbart. Lång tystnad. Jag står kvar och låter tiden gå, förväntar mig ett svar eller en reaktion. Tystnaden bryts av att Magnus efter intensivt tänkande säger: ”Jag fattar inte vad du pratar om på filmgruppen.” Följdfrågan är given. ”Hur menar du?” Han svarar: ”Jo, men att jag är osäker. Hur kan du säga att jag är osäker?” Jag avvaktar, är lite osäker själv, men svarar sedan ”Jag menar att du är osäker på hur du ska vara i olika situationer som du hamnar i...”

Han skakar på huvudet och ser uppgiven ut. Min osäkerhet växer, samtidigt som utmaningen är påtaglig. Här har jag chansen. Kan jag bara stå kvar och avvakta och lita på att jag kommer att kunna ro det här i land, kommer han också att känna det och det är vad han behöver just nu. Inte stressa fram något svar eller någon trevlig komplimang. Bara vara där.

Han sitter kvar i trappan med huvudet i händerna och jag står lutad mot räcket. För ovanlighetens skull är det helt tyst i korridoren. Så slår det mig plötsligt och jag säger till honom: ”Visserligen är du ledsen och nedstämd just nu, men samtidigt är du lugn och samlad, inte så uppjagad som du brukar vara. Det känns som att du är mer den rätte Magnus nu än när du bara gapar och skriker.”

Jag förstår på hans mimik att han fortfarande inte riktigt förstår vad jag säger. Men han sitter kvar. Plötsligt bryts tystnaden och in genom dörren kommer en grupp pojkar, och bland pojkarna finns en vietnames. Magnus reagerar direkt. Från att ha suttit och samtalat lugnt med mig, skriker han nu högt och gällt någonting om ”...din jävla guling, du ska inte komma för sent till lektionerna!” Den vietnamesiske pojken ler mångtydigt och när jag tittar på Magnus förstår jag att det var menat som ett skämt, som återigen inte uppskattades.

Nu har verkligheten kommit till min undsättning igen. Jag kan nu lugnt och rätt övertygande säga till Magnus: ”Lyssna noga nu. Jag berättade för dig för en minut sedan att du är osäker på hur du ska vara i olika situationer som du hamnar i. När killarna nyss kom in genom dörren hamnade du i en sådan situation. Förstår du nu?” Nu vänder Magnus för första gången under vårt samtal sitt ansikte mot mig. Han ser både glad och förvånad ut när han säger: ”Jaha, är det så du menar. Nu förstår jag.”

Dagen efter denna händelse och under några veckor därefter gick Magnus omkring och missionerade om osäkerhet på skolan. Han berättade öppet och villigt för alla om sin egen osäkerhet och så fort han såg någon annans osäkerhet var han mycket snabbt och vänligt men klart och tydligt förklarade hur det låg till.

Efter denna händelse var Magnus märkbart förändrad. Han kom ofta fram till mig och ville tala om både det ena och det andra, framför allt om osäkerhet. Han var öppen och glad och innan han lämnade skolan hade han tagit ett rejält avstamp och föresatt sig att försöka förändra sitt liv.

Niklas

En annan elev som ofta förekommer i tillbakablickar över vad som hänt med dessa pojkar är Niklas. Niklas tillhörde filmgruppen under två år och har varit en av de mest flitiga besökarna på föreningsträffarna i Skutskärs Ungdom & Media. Han hade ofta åsikter om både det ena och det andra, hade lätt för att uttrycka sig, var humoristisk och hade rätt hög status i gruppen. I samtal och diskussioner om filmsekvenser kunde han ta klar ställning för förtryckta och utsatta och man lyssnade till hans uttalanden.

Problemet var att Niklas inte levde som han lärde, det vill säga att han kunde vara en person på lektioner och en annan på raster och fritid. Jag tog inte så stor notis om detta, Niklas var inget större problem på skolan. Däremot antydde han själv detta förhållande på ett tidigt stadium. Han brottades med en problematik som är vanlig bland identitetssökande tonåringar, nämligen att inte klara av att vara den man vill vara. I filmgruppen fick han regelbundet möjlighet att bearbeta detta. Jag letade

filmsekvenser med människor utsatta för gruppträck. Både sådana som klarade av att stå emot och de som inte gjorde det. Robert de Niro's "I skuggan av Bronx" var en mycket bra film för detta ändamål.

Vid ett föreningsmöte i SUM intervjuade vi pojkarna och passade på att dokumentera intervjuerna genom att videofilma dem. Jag ställde frågor om hur de såg på sig själva nu och hur de trodde att framtiden skulle bli. Det blev skiftande kvalitet på de olika intervjuerna, men flera kunde uttrycka sig självständigt, klart och tydligt, trots att ett femtontal medlemmar och en kamera iakttog dem kritiskt. Niklas gjorde ett imponerande intryck och berättade mycket koncentrerat och trovärdigt om sin syn på sig själv inför hela gruppen. Hans språk hade utvecklats betydligt och han talade om sin egen "dubbelidentitet", ett begrepp jag aldrig använt tidigare. Han beskrev mycket samlat och koncentrerat hur han i olika situationer blev påverkad av sin omgivning och inte orkade hävda sin innersta mening.

Sina 19 år till trots står Niklas fortfarande och väger i sin dubbelidentitet. Han fortsätter att grubbla och fundera och han kan allt bättre formulera tankar om sig själv. Jag har den bestämda övertygelsen att när man kan formulera sig på detta sätt, så klart och tydligt, har man också en mycket god chans att kunna påverka sin egen livssituation.

Anders

Anders tillhörde min första filmgrupp. Han hade tre kompisar som också blivit uttagna till gruppen. Han var duktig i skolan, men eftersom hans kompisar inte var det och inte heller satsade så mycket på skolarbetet tycktes även Anders lägga ner mer energi på kompisar och annat spännande. Anders var svåråtkomlig, lite "taggig", men egentligen mycket intresserad av det

vi höll på med på våra lektioner. Han hade ofta spännande funderingar och gav uttryck för tankar som inte är så vanliga i den åldern. Han var en sökare och hade djup och allvar i det han uttryckte. Det var alldeles uppenbart att det var någonting som han ville men inte vågade fullt ut som tonåring. Han kom att förändras under årskurs 7–9, tog ansvar för studierna och blev alltmer social och lättare att tala med.

Efter avslutad grundskola kom Anders att fortsätta i vår förening Skutskärs Ungdom & Media. I flera år återkom han till föreningsträffarna och tillhörde med tiden de äldsta. Jag visste att han skrev regelbundet och hade skickat in manus till ett förlag.

Vid ett tillfälle frågade jag honom vad det var som lockade i att komma till dessa träffar där de allra flesta var betydligt yngre än han själv var. Han svarade klart och, som det tycktes, mycket genomtänkt att det var en viktig verksamhet som vi höll på med och att det var ett sätt att lära känna sig själv på ett djupare sätt. Dessutom såg vi ju bra filmer och det var trevligt att träffa kompisar och gamla lärare.

När jag skulle vara borta en längre period och behövde en kompetent vikarie, frågade jag mina filmgrupper ifall de hade något bra förslag och till min stora glädje föreslog flera grupper Anders som vikarie. Till saken hör att han hade arbetat en del som vikarie på skolan, och eftersom han bland annat haft enstaka filmgruppslektioner var han inte helt okänd för eleverna. Den person som själv genomgått filmgruppsundervisningen var alltså särskilt lämpad att ta över som ledare några år senare. Anders var vid tillfället endast 21 år gammal och han skötte arbetet på ett professionellt sätt.

Anders påminde mig om att jag vid flera tillfällen under skoltiden hade sagt att någon av filmgruppseleverna skulle kunna bli filmgruppsledare när de blivit litet äldre. Det som då hade sett ut som en omöjlighet för honom hade fem år senare blivit verklighet.

Viktiga erfarenheter

Utan böcker och betyg

Under åren som gått har rutiner utarbetats. Grundläggande är att inga betyg sätts, att inga böcker används, att vi sällan skriver och att jag inte är lärare i vedertagen mening under dessa lektioner. Jag har varit fri att lägga upp undervisningen själv utan de tyngande traditioner som så ofta får styra i skolan. Många lärare nickar bifall när medmänsklighetsträningen presenteras. Man tycks vara införstådd med att skolans rutiner och traditioner inte längre är gångbara. Mina rutiner består i att jag finns där framme i klassrummet till hundra procent under lektionstiden: styrande, provocerande, som modell, sällan svarslös och alltid inställd på att beskriva pojkarnas liv för dem på ett sätt som gör det möjligt för dem att ta det till sig.

Målsättningen för varje lektion är att eleverna ska lära sig något. Det kan låta självklart. Det är väl vad skolan alltid arbetat och fortfarande arbetar för. Men om jag nu tagit ut elever som av olika anledningar inte kan eller bör följa den ordinarie undervisningen, utan som i stället deltar på mina filmgruppslektioner, ska de ju lära sig något annat. Vad är då detta andra?

Samtalets betydelse

Eftersom eleverna till de första filmgrupperna rekryterades med motiveringen att vi skulle se och arbeta med film, var förstås förväntningarna stora. Visst tittade vi på film, men inte på det sätt eleverna hade tänkt sig. Att ideligen stoppa filmen för att

diskutera någon scen, var inte så populärt till en början. Protesterna fortsatte och gav mig en gratis presentation av vilka jag hade framför mig. Mina starkaste känslor efter de första lektionerna var att det här blir inte lätt, respektive jag har valt rätt killar. När man kunde bete sig som flera av pojkarna gjorde bara för att jag stoppade en film, hade jag fått bevis för att jag valt rätt pojkar till gruppen. De behövde träna sitt språk, ändra attityd och inse vilka konsekvenser det kan få när man låter sin irritation och aggression få fritt spelrum.

En ovärderlig kunskap växte fram; filmsekvenserna var ett platt intet mot de scener som ibland utspelade sig mitt framför mig, vilket var spännande. Tänk att film kunde vara så betydelsefullt och sätta igång så starka reaktioner. Jag lärde mig samtidigt att det sätt pojkarna uttryckte sig på, de grova och förolämpande uttryck de vant sig vid att använda när de blev frustrerade inte hade med mig att göra. Det som jag tidigare, under min då femtonåriga lärargärning, vid några enstaka tillfällen reagerat mycket starkt på och ibland även känt mig kränkt av haglade nu omkring mig vid varje tillfälle jag träffade filmgruppen. Jag fick intala mig själv att det språkbruk och de attityder pojkarna förvärvat och utövade inte skulle tillåtas få mig ur fattningen.

Detta var ytterligare en väsentlig insikt. Mitt provocerande sätt att arbeta lockade fram reaktioner så starka att jag baxnade. Att på djupet hantera detta var inte lätt. En balansgång skedde hela tiden mellan att inte låta obehagligheter fastna och göra mig handlingsförlamad och att samtidigt ändå lyssna, se och känna vad detta egentligen var för någonting. Det gällde framför allt att undvika att bli irriterad, cynisk och föraktfull. Jag förstod att ifall jag kunde undvika att visa upp de förväntade reaktionerna, det som de vant sig vid, skulle bara det i sig påverka dem.

Pojkarna visade helt enkelt upp sig för mig så att jag skulle förstå vilka de var och vad jag hade att arbeta med. Jag stannade

alltid kvar efter lektionerna och skrev ner mina iakttagelser och framför allt mina egna känslor, tankar och reaktioner. Samtalen med Lars Åsbrink och mina närmaste arbetskamrater var i början mycket betydelsefulla. Jag behövde sätta ord på känslor och nya upplevelser för att orka fortsätta. Jag skulle och ville lära mig någonting om dessa ungdomars liv och hur de skulle kunna ställas till rätta av dem själva, med stöd av mig.

Det första halvåret med dessa pojkar och filmgruppen kom alltså att bli en kraftfull och ytterst påtaglig inskolning i ett helt nytt sätt att arbeta. Det handlade minst lika mycket om mig själv som om de pojkar jag satt mig att arbeta med. Jag kunde allt oftare berätta för pojkarna om mina tankar och känslor inför det som hänt föregående lektion och märkte att de var beredda att lyssna. Även om jag under det första året var mycket osäker över min roll och mina prestationer kändes det rätt att fortsätta.

Film som startskott

Jag hade en föreställning om att filmerna skulle vara navet runt vilket undervisningen skulle rotera. Men redan efter en kort tid började jag ana att det var en missuppfattning. Filmerna var ett utmärkt medel att bända upp motståndet mot att uttrycka sig i känsliga ärenden. Det var mycket lättare att uttala sig om det som hände på TV-skärmen än att tala direkt om sig själv.

I början av arbetet återkom Lars Åsbrink och jag ofta till just detta. Man skulle inte tala om sig själv, utan om det som hände med människor i filmen. Därmed skulle pojkarna själva ta ansvar för det de ville säga och i efterhand reflektera över detta. De skulle inte bli avlockade hemligheter om sig själva som de sedan ångrade. Som en följd av det skulle de kunna bli rädda och misstänksamma och slutligen inte våga reflektera och diskutera öppet i gruppen.

De tjtade förstås om att få se på film, både under lektioner och på raster. På det sättet fick vi en naturlig möjlighet att tala med varandra, inte bara om film, även om det ofta var inkörsporten, utan också om det som hände på skolan och deras roll där. Kontakterna vidgades, vi talade ofta med varandra, hejade flera gånger om dagen och det ömsesidiga förtroendet höll på att skapas. Det de egentligen ville var ju att komma mig närmare, prata om svårigheter, men också om det som var roligt. Deras tjt om att jag skulle sätta igång videon var delvis uttryck för att de faktiskt ville se filmen, men också ett test av mig. Hur mycket kunde jag stå emot deras tryck? Vem hade makten? Hur långt var de beredda att gå? Efter timplånga telefonsamtal med Lars Åsbrink förstod jag så sakteliga att det var detta det hela handlade om. Det handlade om vem som var ledare!

Filmerna var inte navet. Samtalen var viktigare, men det kunde inte ungdomarna formulera. Film var viktigt för dem och för mig gällde det att stå emot och ge dem det de egentligen ville ha.

Diskussionerna, samtalen och framför allt föreläsningarna var det som stod högst på deras önskelista. Det uttalades aldrig öppet och klart men för vilken lärare som helst som varit ute några år i tjänst var det uppenbart att detta var det stora behovet. Mina lektionsförberedelser ändrade alltså med tiden karaktär. Från att ha varit storkonsument av videofilmer för att hitta lämpliga sekvenser som beskrev händelser i pojkarnas liv, satt jag nu ofta under dagar, på kvällar och även nätter och funderade över hur jag skulle bända upp motståndet och locka fram reaktioner via föreläsningar och övningar och på detta sätt göra deras liv tydligare för dem och ge dem redskap att förändra det, om de ville.

Samtalets betydelse hade jag underskattat. De ville också höra mig föreläsa om viktiga saker i livet som de inte hade kunskap

om. De ville också få obruten tid i denna lilla grupp där möjligheterna fanns att göra någonting åt sin situation i livet.

Osäkerhet och rädsla

Osäkerhet och rädsla var de begrepp jag med hjälp av Lars Åsbrink skolat in mig och pojkarna på. Dessa begrepp ligger som en bas genom hela utbildningen.

Av osäkerhet begås många dumheter. Av osäkerhet missar man många tillfällen att göra det man innerst inne vill. Av osäkerhet förstör man också relationer, mobbar och betar sig omänskligt.

Det är alltid lika fascinerande att uppleva hur en ny grupp elever reagerar inför de första lektionerna om osäkerhet. Det är som om det fanns något magiskt i avslöjandet av denna hemlighet. Rädsla är om möjligt ännu värre, ett ännu starkare begrepp.

Men det finns många andra begrepp som är av stor vikt att ventilera tillsammans med tonåringar: kärlek, sex, rasism, grupptryck, attityder, respekt, etik och moral för att nämna några. Vart och ett av dessa begrepp kan utmynna i veckolånga samtal och diskussioner, fördjupat av någon lämplig filmsekvens. Min övertygelse är att de flesta elever tillägnar sig en grundlig förståelse och kunskap utifrån sig själva och de diskussioner vi har. Det kan vara de enda tillfällen de får att tillsammans med någon vuxen ventilera dessa helt avgörande begrepp. Intensiteten vid inlärningsstillfället och kommentarer från äldre före detta elever har gett mig den övertygelsen.

Eleverna har ofta liten eller ingen kunskap och förtrogenhet med för dem centrala begrepp. Det händer också att de har en skev och förvriden verklighetsuppfattning. Respekt innebär i

deras värld att skrämman någon till lydnad. Rasism är nästan alltid en avspeglning av värderingar i hemmet och uttrycks på ett oflekterat sätt. Grupptruck kan i många fall förstås på ett ytligt plan, men man vågar inte stå emot det själv. Listan kan göras lång.

Innan jag påbörjar arbetet med ett bestämt begrepp har det alltid föregåtts av händelser som aktualiserar just detta begrepp, till exempel attityden till skolan, läxor, arbete på lektioner och skolarbete i allmänhet. Självfallet ingår också attityden till skolans personal och till kamrater. Jag måste själv vara förberedd med filmsekvenser och kunskaper om ordets lexikala betydelse, min och andras tolkningar och en förklaring till dess aktualitet.

Detta skapar en speciell förtrolighet och inger respekt. Jag hittar rätt i deras kaotiska liv. Vi berör det som är aktuellt på den nivå de själva befinner sig, men går också vidare för att ge perspektiv, medvetenhet och livslust. Samtal blandat med egna och andras funderingar och reaktioner är redskapen. Det underliggande budskapet ska vara klart: *även om livet är svårt går det att förstå och göra någonting åt!*

Jag kan börja med att skriva upp ett ord på tavlan: attityder. Sedan får alla säga någonting om detta ord, först bara ett ord om ordet och därefter lite mer för att försöka förtydliga. Bara denna del av lektionen tar en god stund, för jag går runt och har en intensiv kontakt med varje elev. Jag står mitt framför, lutar mig fram och håller en tydlig ögonkontakt som inte får släppas. Eleven ska känna att jag förväntar mig ett svar även om det tar tid. Känslan jag förmedlar är att jag stöttar dig, jag hotar dig inte. Med den intensiva kontakten kan jag tillfälligt lämna de övriga eleverna som ändå är mycket medvetna om att det snart är deras tur. Fälls kommentarer om det som den aktuelle eleven säger eller gör har jag ett gyllene tillfälle att kommentera det. Det innebär en direktreaktion på en situation som förmodligen

hänt tidigare, men med den stora skillnaden att nu står en vuxen där just när det sägs och ger sitt fulla stöd. Att gång på gång få ett direkt stöd för sina tankar och funderingar skapar det förtroende som krävs för att man ska våga ta nästa kliv i sin utveckling. Därmed kan man ta sig ur invanda mönster som man inte tycker om hos sig själv men inte vågat lämna.

Allt hänger ihop

”Jag ska bli försäljare som farsan och jag behöver inte bry mig om så många ämnen, men sedan när jag börjar på gymnasiet ska jag skärpa mig och då kommer det att gå bra för mig.” Resonemanget är välbekant. Sedan, inte nu, ska jag göra något åt min situation.

Den kaxige, självsäkre och mycket klipske elev som avlossade detta uttalande blev med åren allt besvärligare för omgivningen med sin självupptagenhet. Hur andra drabbades av hans cynismer brydde han sig inte så mycket om, tycktes det. Vid ett tillfälle stötte jag ihop med honom i korridoren och då var han fundersam. Allting var emot honom, ansåg han. Bråk med lärare, betygen i fara, konflikt med kompisar och dessutom nu också konflikt med föräldrarna. Under samtalsgången avslöjade han sina tankar om det jag talat om med honom och de andra i hans filmgrupp, nämligen att allting hänger ihop. Trots att hans eget resonering omkring detta var mycket bra, ville han höra mina idéer igen om hur allting hänger ihop. Jag berättade detta för honom igen och han såg ut att förstå. Allting hänger ihop och du kan inte lura dig själv genom att tro att det ska gå lättare sedan. Du måste göra någonting åt din situation nu.

Om dagen börjar med att man inte äter frukost, är risken stor att man några timmar senare är sur och grinig och lätt hamnar i konflikter. Inhämtandet av kunskaper försämras och koncentra-

tionen minskar. Upprepas detta kommer intresset att minska för det man outhärligt hamnar i konflikt med, vanligtvis skolarbetet och krävande lärare. Det blir tråkigt, resultaten försämraras, man blir ännu mer irriterad och tar ut sin irritation på någon. Slutligen riskerar man att bli en obehaglig person som ständigt hamnar i bråk och inte bryr sig om sina medmänniskor, utan bara om sig själv på ett egoistiskt sätt. Konfronteras man med sin besvärliga situation blir det vanliga svaret det som den här eleven sade: Sedan ska jag ändra mig.

Självfallet finns andra kedjor av händelser som påverkar varandra och utgör en helhet, som kan vara svåra att se och förstå för en tonåring som tillvaron börjat gunga för. Den vuxnes uppgift är att med en dåres envishet, fast med mycken klokskap, upprepa sambanden mellan sådana händelsekedjor. Allt hänger ihop. Vill man förändra sitt utsatta läge bör det göras nu, inte sedan.

Utvecklingskurva

Ett inslag där uppmärksamheten är som störst under filmgruppslektionerna är när jag ställer mig vid "tavlan" och beskriver varje elevs utveckling, inför hela gruppen. Ett exempel är att rita ett rakt streck som beskriver "det godkända" i flera avseenden. Upprepade sena ankomster, skolk och otrevligt beteende gentemot andra elever eller lärare, betyder att kurvan på tavlan hamnar under nivån för "godkänd". Eftersom jag vill och får information om det mesta som pojkarna företar sig, kan de lita på att mina kurvor på tavlan är förhållandevis trovärdiga men ändå förhandlingsbara eftersom huvudpersonerna är närvarande. Min grundinställning är förstås att lyfta, uppmuntra och stötta, vilket innebär att minsta lilla framsteg innebär att kurvan pekar uppåt. Pojkarna får en relativt snabb bekräftelse på hur en eventuell skärpning uppfattas av omgivningen. Fram-

gång kan ofta föda framgång, men får man inte någon respons och har dålig självkänsla och svag självbild, kan besvikelse och återgång till det säkra destruktiva beteendet bli resultatet. Betoningen ligger hela tiden på att detta är mina funderingar och åsikter och de är endast till som ett underlag för diskussioner och utbyte av tankar. Det är dialog som eftersträvas. Samtalet, värderingarna, sättet att uttrycka sig är det som ska övas.

I årskurs 9 försöker jag i stora drag beskriva de förändringar de genomgått i sin personliga utveckling. Speciella situationer som jag bedömt som milstolpar i deras år på skolan berättar jag om – positivt, rakt och engagerat. Jag undviker att ge råd och tips utan inväntar i stället frågorna, som alltid kommer. Då avslöjar sig osäkerheten, eftersom dessa moment är mycket känsliga och det gäller att snabbt bedöma hur och vad som ska sägas.

”Tycker du att jag är på rätt väg nu?” är en fråga som kräver ett ärligt svar även om personen inte alltid är på rätt väg. Bara det faktum att frågan ställs är för mig en bekräftelse på att vi är på god väg, och det är angeläget att berätta. ”Eftersom du ställer frågan och ser lugn, koncentrerad och intresserad ut, tycker jag att du är på rätt väg, för det betyder att du funderar på hur du fungerar och vad du gör och inte gör”, är ett ungefärligt svar.

Den här typen av reflexioner över sin egen situation behöver ungdomar mycket hjälp med. Det räcker inte med utvecklings-samtal en gång per termin om hela livet svajar och föräldrarna inte förmår inse allvaret i situationen. Inte heller kommer eleven själv att driva på en sådan utveckling, snarare tvärtom. I filmgruppen gör vi det till en vana att vrida och vända på hur det går i livet. De ska kunna lita på att jag återkommande beskriver hur jag ser på deras utveckling. Jag vill ge intrycket av att se, höra och förstå det mesta av vad som händer, vilket betyder att jag måste lyssna aktivt, prata med mina kollegor och andra elever, och tacksamt och ödmjukt, men också kritiskt, ta

emot den information som kommer. Ett förtroende byggs upp av att någon vågar stå för någonting som sedan visar sig stämma. Empati är ju förmågan att känna med sina medmänniskor.

Det gäller att inte moralisera eller bli irriterad i känsliga ögonblick när någon vågar öppna sig och vara ärlig men kanske säger olämpligheter. Det gäller att ge ögonkontakt som trygghet och stöd, inte som hot, skämt eller ironi. Det vi säger med munnen är i många situationer försumbart. Vad vi däremot säger med kroppshållningen kan vara av helt avgörande betydelse: händerna, blicken – och det som kommer inifrån: utstrålning och vibrationer.

Handslag

När min son började skolan träffade han en lärare som i nästan alla delar omfattade medmänsklighetsträningens metod. Varje morgon när barnen kom till skolan och skulle gå in i klassrummet stod hon där i dörröppningen, tog barnens hand, såg dem i ögonen och släppte inte handen förrän ögonkontakt gavs och ett ”god morgon” uttalades. Denna återkommande ”kulturhandling” var en god start på dagen och gav de små barnen en viktig social kunskap. Tillsammans med andra väl genomtänkta medmänsklighetshandlingar skapades ett gott och vänskapligt klimat mellan barnen.

I början av mitt samarbete med Lars Åsbrink fascinerades jag av hans ständiga handhälsande. Han menade att det för honom gav en direkt indikation om vilken person han hade framför sig. Karaktär, identitet, självkänsla och attityd visar sig i det ögonblick man hälsar på varandra. Handslaget, hårt eller löst, kort eller långt, fientligt eller vänligt – blicken, närvarande eller obefintlig, stadig eller flackande, orädd eller rädd – kroppshåll-

ningen, vad man säger, vilket intryck man ger – allt detta tillsammans ger en presentation av den person man hälsar på.

I stort sett varje lektion hälsar jag på mina elever, går nära, håller en stadig, vänlig ögonkontakt, säger mitt namn och passar på att säga något till var och en. Till en början har de lite svårt att ta på allvar att jag presenterar mig med namn tre gånger i veckan, men efter en kort tid har nästan alla förstått innebörden i denna handling.

Handslag är det sätt vi tar kontakt och hälsar på varandra med i vår kultur, och det är nödvändigt för alla elever att öva på denna kulturhandling. Det är en av nycklarna till en sund vuxenvärld och det ger en nära, respektfull och medmänsklig atmosfär att handhälsa.

Språket

Jag har vuxit upp med svordomar. Svordomar och råa skämt hörde till det språkbruk som var min vardag som barn och ungdom. Att uttrycka ilska, besvikelse och tillkortakommanden utan svordomar var ovanligt. Under tiden på lärarhögskolan och framför allt under mina första tjänstgöringsår blev det uppenbart för mig att det språkbruk jag tagit med mig från min uppväxt inte dög, inte var fint nog. Ingen sade det rent ut, men signalerna var ändå tydliga. Långt senare, under min snart kvartssekellånga tid i skolans värld, har det stått klart för mig att skolans språkliga hemvist är medelklassspråket, och de som inte accepterar eller lär sig det kommer att bli behandlade på ett särskilt sätt.

Under ett långt yrkesverksamt liv kommer de flesta människor att förändra sitt språk. De kommer att utveckla, anpassa och hitta flera nivåer för framför allt det talade språket. Jag talar på

ett sätt med mina närmaste. När jag talar med min son eller med skolbarn använder jag inte vissa ord och uttryck som jag vet att de inte förstår. I personalrummet anpassar jag mitt språk beroende på vilka jag talar med. Om jag ska föreläsa, hålla ett tal på ett femtioårskalas eller en begravning, används ytterligare en språknivå. Mitt liv som lärare har inneburit ett ständigt reflekterande över hur jag talar, vilket tonfall jag använder, om jag snabbt kan hitta synonymer för att göra mig förstådd. Jag har övat gester, mimik och utstrålning för att nå fram till mitt mål: att bli förstådd.

Språk och identitet hör ihop. Blir ditt språk inte accepterat kommer du som person att känna dig oönskad, i värsta fall kränkt. Barn har svårt att klä en sådan frustration i ord, men känslan är kristallklar. Får de hjälp att tolka sina känslor kommer de att förstå vad de är utsatta för och kan ta ställning till hur de skall handla.

När jag talar med pojkarna i filmgruppen använder jag ett språk som jag inte använder någon annanstans. Jag har lärt mig deras jargong och språk. Jag har försökt tränga in i den värld som är deras. Jag förställer mig inte, försöker inte att vara insmickrande men måste vara beredd på att vara okonventionell för att kunna nå fram. Kommunikationen mellan människor som lärt känna, förstå och respektera varandra kan vara ordrik men är ofta ordlös. Man kommunicerar med gester och mimik, tonfall, uttryck och jargong, gruppspråk och kroppsspråk och tänjande av gränser.

Stoppa filmen

Vi tittade vid ett tillfälle på en sekvens ur filmen "Sling Blade"¹³ (Oscarsbelönad). Filmen är berättad i ett långsamt tempo men med suggestiv musik och man vill hela tiden veta hur det går för huvudpersonen. När jag stoppar filmen för att kommentera en händelse blir det därför snabbt reaktioner: "Nej, stäng inte av!". Eftersom den följande diskussionen blir tät och intressant blir nästa stopp inte lika kraftfullt kommenterat. Klivenheten i att dels vilja fortsätta se filmen och samtidigt vilja prata om det man sett är vanlig. Mina ideliga påpekanden om att vi inte ska se hela filmen, "det kan ni göra senare", att filmen endast är vårt hjälpmedel och att det är bra om man lär sig säga något om det man sett, gör att eleverna till sist inser hur de ska förhålla sig till de ständigt sönderhackade filmsekvenserna.

Att stoppa filmen är en provokation, det har jag förstått. Genom den enkla provokationen glömmer en del pojkar tid och rum och beter sig så som de förmodligen beter sig tillsammans utan vuxna, eller på lektioner där det inte fungerar så bra. Därigenom får jag en direkt insyn i hur de agerar och därmed en möjlighet att kommentera och göra någonting åt beteendet.

Vid några tillfällen har jag fått bekräftat att elever tagit med sig metoden till helt andra sammanhang. En pojke berättade för mig hur han en fredagkväll när gänget var samlat, ölburkarna var upppackade och filmen "Terminator 2" började rulla, plötsligt ett stycke in i filmen trycker på pausknappen och vill diskutera hur man i denna den första datoranimerade filmen tekniskt löst det man nyss tittat på. En hetsig diskussion hade utbrutit och därefter hade filmen stoppats vid ett flertal tillfällen

---

¹³ Sling Blade, USA 1995. Regi: Billy Bo Thornton.

därför att någon ville backa och titta igen, fundera eller påstå något om det man sett.

Behovet av att reflektera över det som händer och lära sig mer kan ta sig olika uttryck. När ungdomar får veta att de besitter kunskap om film, och att det är legitimt, tror jag att man lär sig viktiga saker av att titta på film. Om vi vuxna inte tar del av ungdomsvärlden, utan förkastar den och stämplar den som mindervärdig skräpkultur, fastnar många i skräpkultur, människoschabloner, förakt och förnedring. Mitt arbete belyser att ungdomarna är beredda att ta med sig "våra" instrument in i sin värld och använda dem där för att bearbeta tankar, bli klokare och skaffa sig kunskap.

Framför allt i årskurs 9 händer det ofta att någon elev ber mig stoppa filmen för att kommentera något han sett eller funderat på. Jag kan inte alltid svaret, men det kan leda fram till livliga diskussioner. "Varför har den där fången en orange overall på sig?", var en fråga som dök upp när vi tittade på en sekvens ur en amerikansk film som utspelar sig i fängelsemiljö. Eftersom mina kunskaper i färgers symboliska värde inte är heltäckande och pojken inte fick ett tillfredsställande svar, gick han själv vidare och frågade kunnigare källor och kunde därefter stolt leverera ett fullödigt svar på sin egen fundering.

En godkänd ledare

Att få alla elever att våga tala inför klassen eller gruppen och att ge ordet till den som visat att den vill säga något är en av alla svåra uppgifter en lärare står inför. I en besvärlig 7:a insåg jag att det viktigaste var att få dem att räcka upp handen innan de skulle säga något. I princip övade vi detta under en hel termin, det var centralt för att skapa en god arbetsmiljö. De kunde till slut acceptera att jag var den som skulle fördela ordet. Om

någon bröt mot överenskommelsen att räcka upp handen innan man började tala fick den eleven hela gruppen emot sig. Gruppen godtog också att jag kunde kommentera de olika inläggen när som helst eftersom jag var deras godkända ledare. Sakta men säkert växte det fram ett klimat där inte bara de som hade de starkaste rösterna kunde göra sig hörda.

Vem är ledare i klassrummet? Läraren? Ja, svarar vuxna utan att fundera särskilt mycket. Formellt sett stämmer det säkert, men i vissa situationer där elever är förslagna och använder sig av sofistikerade eller starkt utmanande utspel kan läraren hamna i ett läge där han/hon inte hittar något motdrag och ledarskapet ifrågasätts av eleverna. Om detta upprepas tillräckligt ofta kommer till slut det formella ledarskapet att vara en kuliss, och en grupp eller enskild elev tar kommandot och styr händelserna i klassrummet. Det är en avskyvärd situation som till varje pris ska undvikas. I en sådan miljö mobbas elever under lektionstid, osunda hierarkier skapas och läraren och hela vuxenvärlden förnedras.

Jag har tillåtit att elever får dricka en läsk och äta en bulle på filmgruppslektionerna, men bara där. Detta har fungerat bra, eleverna har kunnat skilja den ena lektionen från den andra utan att spela ut oss lärare med kända argument som: "För Åke får vi dricka läsk på lektionen." Skulle det ha förekommit skulle jag ha fått höra det och då skulle vi också ha diskuterat det och hittat en lämplig lösning. Man får alltså vara hur osäker som helst, och vissa personer behöver något att äta när de är osäkra. Om det sköts på ett bra sätt och inte stör får det förekomma.

Vid ett tillfälle missbrukade en elev detta förtroende, gapade och var otrevlig, gick fram till videon och skulle själv starta den film jag nyss stoppat. Då tog jag hans läskedryck och satte den på katedern. Han kom efter mig och skulle ta tillbaka läskan och jag förklarade att han hade misskött sig och att han skulle

få tillbaka den när lektionen var slut. Han gav sig inte, utan fortsatte att kräva och vara otrevlig. Det är i sådana plötsligt uppkomna situationer som vuxenvärlden testas. Det gäller att öva sig på att fatta bra beslut sådana gånger.

Jag avvaktade hans aggressiva utspel och fick tid att fundera. Trots mitt relativa lugn fortsatte han sitt krävande. Jag hann med att titta ut över gruppen, och i detta läge sitter alla och iakttar det som händer. Skulle jag ha gett tillbaka läsken nu hade han vunnit på ett för honom ofördelaktigt sätt. De övriga i gruppen kunde ha dragit slutsatsen att så kan man utmanövrera en lärare. Genom att hota kan man få som man vill.

Jag måste göra något överraskande och inte börja argumentera. Det stadiet var passerat. Jag sa åt honom att ifall han inte satte sig ner och tog det lugnt skulle jag hålla ut läsken i handfatet. Tydligt och lugnt meddelade jag detta samtidigt som jag satt kvar på katedern och var beredd att fortsätta lektionen. När det jag sagt inte fick avsedd effekt började jag gå mot handfatet och väl framme hällde jag ut innehållet. Hotet från eleven kvarstod men var mer avmattat. Han skulle kontakta rektorn och jag skulle få ersätta läsken. Jag kände att gruppen stöttade mig och snart hade pojken satt sig ned modstulen och besviken.

Några lektioner efter denna händelse upprepade han sina krav på att jag skulle ersätta den uthållda läsken. Jag talade om för honom att så länge han hotade och var otrevlig skulle jag aldrig gå honom till mötes. Efter några månader talade han fortfarande om det som hänt, men nu mer sansat. Han ville höra vad jag tänkte om det som hänt och jag berättade, med benäget bistånd från en klarsynt filmgruppselev, att det inte hade varit bra för hans syn på sig själv ifall jag gett honom flaskan efter hans hotfulla beteende.

Ett halvår senare undrade han stillsamt ifall jag någonsin skulle ersätta honom. Jag kunde nu förklara mitt agerande igen och frågade honom hur han såg på det som hänt. Nu kunde han inse att han gjort fel och utan att behöva be om ursäkt för sitt beteende förstod jag att han ångrat vad han gjort. Efter ytterligare någon vecka satte vi oss i skolans cafeteria och jag bjöd på läsk och bulle och tillsammans pratade vi om mognad och utveckling.

Besök i klassrummet

”Får vi vara med på en lektion för att se hur du arbetar?” Många gånger har det kommit förfrågningar från lärarkandidater, från lärare på andra skolor eller från andra personer som velat göra studiebesök. Besökarnas nästa fråga brukar i de flesta fall vara: ”Vi stör väl inte?”

Svaret är nej. Lektionerna blir ofta mer intensiva när det är fler vuxna i klassrummet. Då har jag någon att kommunicera med och jag påverkas också av att vi efter lektionen kan samtala om det som skett. De lärare som deltagit vid flera tillfällen får uppgiften att iaktta mig och hur jag agerar. ”Varför sa du så? Hur tänker du när du gör så där?” Den typen av frågor är viktiga att ställa och få svar på. Min erfarenhet är att lärarkandidater funderar kring sådana frågor, diskuterar dem sinsemellan, men missar vad huvudpersonen själv anser. Dessutom är det en ovärderlig fortbildning för mig personligen att höra andras funderingar. Jag får möjlighet att sätta ord på det jag gör och för mig själv synliggöra och eventuellt korrigera det som inte fungerar så bra. Den svenska skolans slutna klassrum behöver sådana inslag. Det ger personlig utveckling och stimulans.

Hur reagerar då ungdomarna? Vid några tillfällen har elever frågat mig vilka besökarna i klassrummet är. Frågan skickas

tillbaka till eleven som artigt och belevat får försöka ta reda på vilka som besöker oss i dag. Men vanligen reagerar ingen överhuvudtaget. Eleverna är mer intresserade av filmerna, av det vi ska tala om och framför allt av sig själva.

Kommentarerna från de vuxna efter sådana besök kan sammanfattas på följande sätt: "Intensivt". "Inte en död sekund". "De flesta elever är mycket aktiva". "Diskussioner och funderingar som verkligen handlar om ungdomarna själva och deras liv just nu". "Är det här skolans stökigaste elever, som diskuterar så moget och balanserat?"

Lärarkandidater som besöker filmgruppen undrar och konstaterar: "Varför får inte vi lära oss detta i lärarutbildningen? Sådan undervisning borde inte bara vara ett fåtal förunnat." Jag kan bara instämma. Alla barn och ungdomar borde ha rätt att få samtala om sin utveckling och sin värld mycket mer än vad som görs i svensk skola i dag.

Förutse ungdomars reaktioner

Alla som fostrat egna barn eller andras barn i skolan vet att vissa saker går att förutse beträffande ungdomars väg mot vuxenhet. Att barn under sin uppväxt förändras och ställer krav på vuxenvärlden vet vi. Det är inte heller kontroversiellt att påstå att en hel del ungdomar testar sin omgivning, ibland till bristningsgränsen. Frågan är bara hur vi som vuxna klarar av deras förändringar och testande. Detta är mer kontroversiellt, för då handlar det om vår vilja och förmåga att inse vad som är möjligt och lämpligt att göra.

Att lämna det förutfattade och med öppet sinne pröva nya okonventionella grepp som i sin tur innebär att vi fortsätter att arbeta med oss själva, förändras och utvecklas, är en nödvändighet i

arbetet med struliga tonåringar. Barn och ungdomar i allmänhet har en anmärkningsvärt god förmåga att hitta svaga punkter hos vuxna. De "läser av" oss, ser och känner när vi är osäkra, rädda eller oärliga. När de får grepp om oss kan berusningen och glädjen över detta vara stor och berättigad. Det gäller ju att själv utvecklas, hitta egna styrkor och svagheter. Allt detta kan vi förutse och bejaka. I stället går vi in i konflikter på tvivelaktiga grunder, låter känslor ta över och förlorar oss i oväsentligheter, prestigekamp och rena dumheter. När barn däremot går för långt, när de hittar våra brister och vi inte förmår sätta stopp och markera gränser, kan det bli allvarligt och spåra ur fullständigt.

Ett sätt att kontinuerligt utveckla sin förmåga att klara av svåra situationer med utåtagerande ungdomar är att direkt skriva ned sina iakttagelser efter lektionens slut. Att så noggrant som möjligt försöka fånga händelser, reaktioner och känslor, att öva på att uppfatta svaga signaler, dryfta händelser med kollegor, våga erkänna svagheter och tillkortakommanden. Att konsekvent reflektera kring och samtala om det som händer i kontakten med elever ger i bästa fall, förutom tröst och gensvar, också ett språk som beskriver det som händer. Med språket följer en bättre förmåga att beskriva det som händer och i förlängningen ger det en bättre självkänsla och en kompetens som är nödvändig.

Vardagligt och självklart

I början av arbetet var det en väsentlig skillnad mellan mina vanliga lektioner i svenska, matte, specialundervisning och mina filmgruppslektioner. Inte bara lektionerna, utan även jag som lärare var annorlunda. Innehållet i filmgruppslektionerna var något helt annorlunda på grund av min osäkerhet och min höga puls. Jag kunde inte luta mig mot någon erfarenhet, inte

använda ”ta upp boken och fortsätt där ni slutade senast”, inte skriva över huvud taget. Det var bara pojkarna, jag och filmen. Som tur var hade filmgruppen bara en lektion i veckan till en början och det var fullt tillräckligt. Att gå in till filmgruppen gav samma känsla som att köra bil i alltför hög hastighet. Man behärskar inte situationen, man försöker hålla sig kvar på vägen och när som helst kan en ny kurva eller ett backkrön dyka upp som man inte vet hur man ska klara av. Det medför en skräckblandad förvåning och osäkerhet innan, men en stor glädje och tillfredsställelse efteråt.

Allteftersom tiden gick kom euforin att lägga sig, de vanliga lektionerna och filmgruppslektionerna blev allt mindre olika. Jag märkte att jag tog med mig nyvunna kunskaper, erfarenheter och förhållningssätt från filmgruppen till mitt övriga lärararbete. Ja, inte bara arbetet, utan hela tillvaron kom att påverkas och förändras på ett svårförklarligt sätt. Det blev snart uppenbart att inte enbart filmgruppselever behövde träna medmänsklighet. Alla skolans elever behöver och har rätt att kräva vuxna som på djupet reflekterar över vilka grundläggande behov barn och ungdomar har. Det innebär att de vuxna tar som sin uppgift att utveckla sig själva och sina metoder så att ungdomarna känner tillit och förtroende.

Att stötta varandra

Ett inslag i medmänsklighetsträningen är att de utvalda i gruppen ska stötta och hjälpa varandra i stället för att prata illa om och ”sänka” varandra. Att tillsammans bygga upp en gemenskap där man kan lita på sina gruppkompisar och få positivt gensvar är inte lätt eftersom de flesta inte har någon genuin erfarenhet av att stödja andra och vara medmänskliga.

Att säga något positivt om en person som man inte tycker så bra om är en krävande uppgift. En bit in i utbildningen förstår de flesta att det inte är särskilt uppbyggligt att säga rakt ut: "Det går inte att säga något positivt om honom." De flesta inser också att den som inte kan säga något positivt om någon annan som man är tillsammans med varje dag, på sätt och vis också talar om för omgivningen vilken person han själv är.

Man får helt enkelt öva på att tänka positiva saker om andra och dessutom öva på att resa sig upp och säga det inför hela gruppen. Genom att lektion efter lektion inte tillåtas att säga de negativa saker man vanligen strör omkring sig, och i stället, plågsamt och motvilligt, säga bra saker om sig själv och andra, byggs en gemenskap upp som är grundlig och varaktig i de flesta fall.

När jag i slutet av 9:an talar om att den olust som fanns i början i gruppen nu har bytts ut mot en mer lustfylld samvaro, förstår de flesta genom egen långvarig erfarenhet vad jag talar om. Det jag säger eller inte säger påverkar på sikt gruppen och det är viktigt att se sig själv som en viktig del i gruppssamvaron.

Alla grupper som passerat genom åren har inte utvecklat ett fint kamratskap, men de allra flesta räknar med sina filmgruppspolare och umgås även privat. Jag uppmanar ofta pojkarna till att aktivt stödja någon i gruppen som inte mår bra eller säga ifrån om han gör något som är fel.

Min idé från början var ju att skolan skulle hantera utåtagerande pojkar på ett sätt så att de grövsta formerna av mobbning och andra odrägligheter skulle kunna undvikas. Kan man ventilera konflikter tillsammans med några man litar på och som dessutom stöttar en att hitta medmänskliga lösningar, så är ju mycket vunnet.

Rasism

Jag vet inte om rasismen hos skolungdomar i allmänhet har ökat under de år jag har arbetat i skolan. I varje fall har det blivit mer aktuellt att tala om den. Rasistiska organisationer har dykt upp, vit makt-musik finns tillgänglig. Bråk mellan invandrare och svenskar har blivit vanligare. Rasistiska våldsdåd och mord har förekommit. Frågan är om rasismen ökat och hur den i så fall syns i skolvärlden?

I sin klädsel visar ett fåtal sina sympatier för idéer som kan förknippas med främlingsfientlighet. Svart keps, svart bomberjacka, svarta jeans, svarta kängor med vita snören. Det är svårt att inte se det som uniformsliknande. Samtidigt kan den typen av klädsel vara moderiktig och inte innebära någon markering över huvud taget, mer än att man är snyggt och trendriktigt klädd. Jag har talat med några pojkar om hur andra kan se på dem ifall de bär liknande klädsel. Men frågan är känslig och kräver försiktighet. Samtidigt kan skolan på inga villkor acceptera att ribban för främlingsfientliga uttryck höjs hela tiden.

Musikvalet är ytterligare en markering för tillhörighet. Jag har på goda grunder förstått att fler än "de svartklädda" lyssnar på musik med främlingsfientligt innehåll. Man använder begrepp som har positivare laddning än att kalla sig rasist, men som under kort tid förändrats i innebörd. "Jag är nationalist och älskar mitt land", är en fras som tuggas om och om igen. Den bokstavliga innebörden är en sak, vad det kommit att stå för något annat.

Jag frågade eleverna i årskurs 8 vad de hade för åsikter och känslor inför den svenska flaggan. Det blev en livlig diskussion. Vi var alla överens om att svenska flaggan upphissad för att fira någon bemärkelsedag var neutral. Därefter delade sig meningarna radikalt. "Jag har en svensk flagga ovanför min

säng”, sa en pojke. På en gång såg jag reaktioner hos en stor del av klassen. Många ansåg det vara en rasistisk handling, att samma flagga som stolt fladdrade för vinden blev någonting helt annat om den på kvällen halades och sattes upp ovanför en säng. Pojken som prydde väggen med nationalsymbolen hade mycket svårt att förstå de argument som radades upp. Han försvarade sig tafatt med innötta fraser som han förmodligen själv insåg var rätt tunna.

Jag ledde diskussionen och bestämde mig för att ligga lågt. Jag tror nämligen att detta kan vara självreglerande. Om en osäker vuxen går ut ”för hårt”, kan en förvirrad ungdom måla in sig i ett hörn och kommer då att försvara sig och sina handlingar på ett oreflekterat sätt. Den nämnda pojken är i mina ögon inte någon rasist, snarare lättpåverkad och aningslös. Men han kan snabbt motas in i en fälla där han sedan måste försvara sig. ”Vad menar du?”, frågade jag vänligt. Han upprepade samma fraser ännu en gång och jag lyssnade tålmodigt utan att göra något ställningstagande över huvud taget. Jag fortsatte att hävda att flaggan ovanför sängen var något helt annorlunda än den smattrande flaggan på flaggstången. Vi blev inte överens under tiden som denna diskussion pågick, men senare fick jag bekräftelse på att en förändring hade kommit till stånd.

En annan företeelse var det däremot viktigare att markera mot. En filmsekvens med svarta ungdomar som dansade till reaggemusik benämndes ”negertramp” av en elev. Då måste vi som vuxna reagera och vara tydliga. Det är nedsättande och ingår i ett språkbruk som måste bekämpas. Den sortens rasistiska uttalanden har ökat, anser jag. Den ribban får inte sättas högre.

Senare i filmen uttryckte sig en vit amerikansk studentska: ”Min rumskamrat är mexikanska och hon har säkert bidrag”. Åter stoppades filmen och en intensiv diskussion uppstod. Några elever ansåg direkt att det var ett rasistiskt uttalande,

andra menade att så inte alls var fallet och de flesta tittade på mig för att se vad jag tyckte. Jag ansåg att den typen av uttalanden kunde betecknas som rasistiskt. Jag sade det funderamt och utan eftertryck, så att de som inte tänkt i de banorna ännu fick en chans att själva skapa sig en egen uppfattning.

Möjligtvis kan vi kalla uniformering öppet rasistisk och sådan ska i så fall åtgärdas på lämpligt sätt. Då är smygrasismen mer svåråtkomlig, den som inte tar sig uttryck i klädsel och musikval, men som förekommer hemma vid köksbordet. Smygrasister är ofta väl medvetna om det opassande i att hysa främlingsfientliga åsikter och deltar inte i diskussioner. Därför får de inte heller information om faktiska förhållanden. Man odlar sitt förakt i smyg.

Jag har använt filmen "Livets hårda skola"¹⁴, som handlar om olika typer och nationaliteter av ungdomar som går på ett universitet i USA. Vi får bland annat följa en vit osäker students utveckling till rasist och nazist. Här finns många scener att stanna upp vid och fundera kring smygrasismen. Att stoppa filmen i laddade scener, där blivande rasister visar upp sina beteenden, gör det nästan omöjligt att inte under diskussionerna visa var man har sina sympatier. Man får då möjlighet att höra andras argument och ställningstaganden, vilket i de flesta fall påverkar åt rätt håll. Återkommande samtal i medmänsklig anda tar udden av smygrasismen. Den frodas däremot i tystnad och av brist på information.

"American History X"¹⁵ är kanske den film som allra tydligast visar upp både rasismens förödande konsekvenser och smygrasismens ofta polerade yta men lika förödande verkan. Jag tänker på den köksbordsscen i mitten av filmen, där den

---

¹⁴ Livets hårda skola, USA 1995. Regi: John Singleton.

¹⁵ American History X, USA 1998. Regi: Tony Kaye.

snälle, trevlige och omtyckte pappan i familjen avlossar ett lugnt och samlat, men intensivt rasistiskt uttalande inför sina båda söner, som med detta i bagaget senare blir både rasister och nazister. Den scenen har jag visat i flera sammanhang, och då helt enkelt bett om kommentarer.

Konflikt lärare – elev

De flesta lärare har någon gång försvarat en kollega som anklagas för något. Att försvara en elev gentemot en kollega är svårare och förmodligen inte lika vanligt.

För elever i allmänhet kan en relation försämrans eller i värsta fall förstöras ordentligt om ett svek från en uppskattad lärare uppdagas. Stökiga pojkar med stor vana att bli svikna får inte råka ut för något sådant. Det ställer stora krav på den personal som arbetar med dem. Händer det att jag misstänker att jag förorsakat ett svek, måste jag ta upp det till diskussion och försöka informera och förklara mitt handlande och i vissa fall också be om ursäkt i de fall det är nödvändigt. Ofta handlar det om missförstånd och vanan att bli sviken, där man i förtvivlan drar förhastade slutsatser. Lyhördhet och snabb information brukar som regel vara rätt medicin. En dylik konflikt som reds ut leder i de flesta fall till ett stärkande av relationen. Ju fler tillfällen som ges att reda ut en konflikt, desto större är förutsättningarna för att bygga upp en stark och varaktig relation. Att kunna lita på en person är i många fall detsamma som en förtröstan i att man gång på gång har kunnat prata, reda ut och diskutera sig fram till något hållbart.

Hur ofta ber lärare elever om ursäkt? Jag tror att vuxenvärlden har mycket att vinna på att prestigelöst be barn och ungdomar om ursäkt när situationen kräver det. Det undanröjer många konflikter. Riktiga vuxna klarar av det, så resonerar i alla fall många ungdomar.

Roland Hansson
– 2000 –

Slutord

Att våga

När arbetet med första filmgruppen på Rotskärsskolan började var det på grund av att skolan hamnat i en besvärlig situation. Besvärlig för mig personligen och besvärlig för flera av mina kollegor och för skolan som helhet. Avgörande var att alla inblandade insåg att något måste göras som gav oss möjlighet att tackla den typ av problem vi ställts inför och inte klarat av med konventionella metoder.

Detta är en viktig lärdom. Att våga göra det som kan se ut som en lösning, trots tveksamheter och rädslor, att försäkra sig om att ha stöd från ledningen och ha en stabil grupp omkring sig. Sedan måste man själv våga, inte bara att pröva en ny metod, utan också våga i större bemärkelse: att gå utanför de tidigare gränserna, att ta kritik, att misslyckas, att tvivla. Då ska de stöttande runt omkring finnas där och ingjuta hopp och mod att fortsätta. Det krävs lång tid innan framgångar skördas. Men de kommer.

I mitt fall uppfylldes kriterierna till fullo. Jag var själv motiverad och intresserad av arbetet med struliga pojkar och dessutom intresserad av film. Omkring mig fanns gott om människor som trodde på det jag skulle påbörja, och sist men inte minst hade jag en kunnig och entusiasmerande pådrivare i Lars Åsbrink. Utan allt detta hade förutsättningarna inte funnits för att på sikt lyckas med arbetet.

Läroarutbildning

Det som hänt mig personligen under åren med filmgrupperna är värt att säga något om. Som jag tidigare nämnt innebär mycket av arbetet parallellprocesser, det vill säga att det som jag vill och förväntar mig ska hända med ungdomarna, bör också hända med mig själv. Jag kan inte mässa om osäkerhet utan att själv, på djupet, ha reflekterat och ifrågasatt mig själv och min egen osäkerhet. Det duger inte att ha en moraluppfattning för sig själv och en annan för eleverna. Det skulle avslöjas omgående eftersom ungdomar testar, prövar och provocerar vuxenvärlden.

I läroarutbildningen bör det finnas inslag av träning kring självkännedom. Dramaövningar och videoinspelningar av lektionspass borde vara en självklarhet för alla blivande lärare. Alltför många gånger har jag fått höra av lärarkandidater hur illa rustade de är att möta den kategori elever som min undervisning handlar om. Att ställas inför en grupp destruktiva tonåringar kräver förberedelser och kunskaper.

Studiedagar för skolpersonal som handhar stökiga elever är viktiga. Hur man rustar sig personligen inför dessa möten med ungdomarna är kunskap som många skolmänniskor längtar efter att få ta del av. De föreläsningar och studiedagar jag hållit om dessa teman har gjort mig övertygad om bristerna.

Alla vuxna som vistas runt dessa ungdomar måste kontinuerligt bearbeta sig själva, läsa litteratur, samtala på ett reflekterande och kritiskt sätt, och hjälpas åt att komma åt de avgörande mekanismer som styr det egna och skolans agerande.

Framtidens skola

Hur kommer morgondagens skola att se ut? Vilka uppenbara brister lider skolan av i dag? Det är frågeställningar av den karaktären som behöver dryftas i dag. Jag vill förekomma resultatet av sådana diskussioner genom att påstå att just arbetet med oss själva som individer och pedagoger kommer att vara avgörande för hur framtidens skola kommer att se ut. Hur mycket vågar vi öppna nya dörrar och lämna det föråldrade, som inte gagnar vare sig barn, ungdomar eller, för den delen, vuxnas utveckling?

Under de cirka 150 år som svensk skola funnits har den inte på långa vägar förändrats så som samhället gjort. Skolans funktion var i begynnelsen kunskapsförmedlande och fostrande och i dessa funktioner var den inte ifrågasatt. I dag kommer barn till skolan med kunskaper som förvärvats innan skolstarten. Vad som däremot saknas i dag är undervisning kring det som ungdomar dagligen lever med och påverkas av. Jag tänker på medier av olika slag: hur reklam fungerar, vilken bild såporna ger av verkligheten, vad film, video och TV-spel innehåller. Medieutbildning är en stor bristvara i den svenska skolan i dag, trots att nya medier och TV, video och film mer än någonsin är en del av barns och ungdomars vardag.

Existentiella frågor, vad som är rätt och fel, vad en människa är, hur man ska vara, ja, livets mening, saknas också i undervisningen. Jag tror att samtalet måste återupprättas. Det talas för lite i skolan i dag.

Arbetet med film i undervisningen har gett mig och mina elever värdefulla kunskaper på skiftande områden – hur film görs rent tekniskt, hur man finansierar filmer som kostar miljonbelopp, hur man skapar stämning, miljö, spänning och mycket annat. Framför allt har vi med filmens hjälp kommit åt det som är det

mest centrala i unga människors liv: kärlek, relationer, ensamhet, rädsla, osäkerhet, grupptryck, våld, människosyn, kvinnoförnedring m.m. Film är ett svårslaget hjälpmedel när det gäller att få livfulla och realistiska diskussioner till stånd.

Några av de pojkar jag arbetat med under årens lopp har själva uttryckt värdet av att ha fått tillhöra filmgruppen. Därmed är det egentliga syftet uppnått. Skolan gjorde något för att förändra och förbättra situationen för några elever som hamnat i riskzonen. Det borde vara möjligt att göra oftare. Jag tror att nedskärningarna inom skolan medfört att man undvikit att göra förändringar som inte kostar någonting alls. I flera fall innebär förändringar inte ökade kostnader. Vad som däremot krävs är mod, uthållighet och uppmuntran.

Min uppfattning om lärarjobbet har under åren med filmgruppsarbetet förändrats avsevärt. Innan det började hade jag stora tvivel på mitt fortsatta arbete som lärare. Jag hade fastnat i något som var svårt att se möjligheter att ta sig ur. Det mesta gick på glädjelös rutin. Det som fattades var den nerv och den intensitet som filmgruppsarbetet medfört. När jag vågade mig ut på djupt vatten och prövade min egen osäkerhet och blev bättre vän med den, gav det en glädje jag saknat tidigare i mitt sökande efter en yrkesidentitet. Den glädjen har jag i grunden lyckats ta med mig i hela mitt lärararbete.

Generellt sett tror jag inte att lärarkåren saknar ämneskunskaper i sitt yrkesutövande. De räcker säkert till. Vad som saknas är något annat – det som ska ge ungdomar livsmod och glädje att vilja något med sina egna liv, det som ska göra att det blir roligt att gå till skolan, att skaffa sig kunskaper och våga stå för något. Vad detta något är måste var och en hitta själv, både lärare och elever. Jag har velat beskriva *en* väg som varit möjlig och som fungerat för mig och mina elever.

Våldsskildringsrådet har publicerat följande skrifter:

1. Mediekunskap i skolan. Vad vet vi? Vad gör vi? Karin Stigbrand. 1991.
2. Om datorspel. Kai Honkonen och Magnus Rehn. 1991.
3. Min syn på våldet i bildmedierna. Reflektioner av sju riksdagsledamöter. Redaktör: Richard Lagercrantz. 1992.
4. Konsumentinformation om videogram – Finns den? Ann Katrin Agebäck. 1992.
5. Om medieverkstäder, lokal-TV och annat... Nya sätt att producera, utbilda och tänka. Antologi, redaktör: Karin Stigbrand. 1993.
6. Kontroll, granskning och censur av film, en nordisk inventering – med utblickar även mot andra länder. Redaktör: Richard Lagercrantz. 1993.
7. Samtal i Hollywood – en reserapport. Ann Katrin Agebäck. 1993.
8. Våldsfilmerna på Folkets Bio. Ett mediepedagogiskt projekt. Charlotta Denward. 1994.
9. Våldsskildringar i TV-nyheter. Produktion, utbud, publik. Birgitta Höijer. 1994.
10. Våldet i bildmedierna. Reflektioner utifrån en attitydundersökning. Charles Westin. 1995.

11. BBS – kommunikation. Vad är det? Om användningen av de elektroniska anslagstavlor. Christina Bäcker och Christer Rindeblad. 1995.
12. TV – bundsförvant eller fiende? Om barn, föräldrar och TV-tittande. Inga Gustafsson, Leni Filipson och Gisela Eckert. 1995.
13. Inre och yttre hotbilder. Psykoanalytiker ser på våld i media. Anders Berge, Magnus Kihlbom, Else-Britt Kjellqvist, Rolf Künstlicher och Andrzej Werbart. 1996.
14. 40 timmar i veckan – en studie av våld i sex svenska TV-kanaler. Johan Cronström och Birgitta Höijer. 1996.
15. Jakten på videovåldet – om tillsyn och kontrollörer. Ann Katrin Agebäck. 1996.
16. Toppmötet – om TV:s och barns rättigheter. Cecilia von Feilitzen. 1996.
17. Argument i repris – pressdebatten om medieivåld. Jan Christofferson samt Carin Daal och Evalena Tholin. 1997.
18. Mediekunniga lärare? – Om lärarhögskolorna och mediepedagogiken. Karin Stigbrand och Margareta Lilja-Svensson. 1997.
19. Piteåmodellen – när eldsjälarna gjort sitt! Kristina Hansson. 1997.
20. Man ville vara hjälte... Unga kriminella om faktiskt våld och filmvåld. Gudrun Uddén. 1998.

-
21. Gränslöst – Om TV, våld och ansvar. Johan Cronström. 1999.
  22. Monsternmassakern. Datorspelens lockande värld. Jan Christofferson. 1999.
  23. Tusen flickor om film och våld. Antologi, redaktörer: Karin Stigbrand och Sofie Stolpe. 2000.
  24. Veckans brott. En studie av våld i Reality TV-program. Ulf Dalquist. 2000.
  25. Våldsamt populärt. 1990-talets mest sedda filmer och videogram. Astrid Söderbergh Widding. 2000.

Skrifterna kan beställas i enstaka exemplar eller via prenumeration från Våldsskildringsrådets sekretariat, 103 33 STOCKHOLM. Tel: 08/4053555, Fax: 08/201564, E-post: monica.berglund@adm.ministry.se. Rådet ger också ut en tidning: Flödet. Även den kan beställas från sekretariatet.